

احکام فریضه‌ی امر به معروف و نهی از منکر

مطابق با فتاوی ۱۱ تن از مراجع عظام تقلید

رساله‌ی توضیح المسائل و استفتائات

توجه! محتوای این سند از پایگاه‌های اینترنتی رسمی مراجع عظام تقلید برگرفته شده است.
منبع استفتائات حضرت امام خمینی (ره) سایت راسخون (www.rasekhoon.net) می‌باشد.

با کلیک روی عنوان انتخابی در فهرست، به صفحه‌ی مورد نظر بروید

فهرست الفبایی

آیت الله بروجردی (رحمه الله)	۳
..... استفتائات	۳
آیت الله بهجت فومنی (رحمه الله)	۵
..... رساله توضیح المسائل	۵
..... استفتائات	۷
آیت الله جوادی آملی (حفظه الله)	۱۵
..... استفتائات	۱۵
آیت الله خامنه‌ای (حفظه الله)	۱۶
..... استفتائات	۱۶
آیت الله امام خمینی (رحمه الله)	۲۶
..... رساله توضیح المسائل	۲۶
..... استفتائات	۳۰
آیت الله سیستانی (حفظه الله)	۳۴
..... رساله توضیح المسائل	۳۴
..... استفتائات	۳۷
آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی (حفظه الله)	۳۸
..... رساله توضیح المسائل	۳۸
..... استفتائات	۴۰
آیت الله فاضل لنکرانی (رحمه الله)	۴۴
..... رساله توضیح المسائل	۴۴
آیت الله مکارم شیرازی (حفظه الله)	۴۷
..... استفتائات	۴۷
آیت الله نوری همدانی (حفظه الله)	۵۱
..... رساله توضیح المسائل	۵۱
آیت الله وحید خراسانی (حفظه الله)	۵۸
..... رساله توضیح المسائل	۵۸
..... استفتائات	۶۰

آیت الله بروجردی (رحمه الله)

استفتائات

چند سوال درباره امر به معروف و نهی از منکر

سوال - هر گاه پدری امر نماید فرزند خود را در امری و مادر بر خلاف آن امر نماید، و تراضی طرفین به هیچ گونه ممکن نباشد، و اگر ترضیه یکی به عمل آید رضایت دیگری از دست می‌رود، آیا امر کدام مقدم است و فرقی در میانه امور مستحبّه و مکروهه با سایر امور مباحه در این صورت هست یا خیر؟
و اگر احد والدین مظلوم دیگری واقع شود، برای مظلوم از دیگری تدافع نماید؟ یا حقّی پدر داشته باشد از مادر - مثلاً - فرزند می‌تواند از مادر اخذ کند و به پدر برساند؟ و هم چنین عکس آن؟

جواب - اطاعت پدر و مادر در صورتی که عدم اطاعت مستلزم ایذاء آنها باشد لازم است، و فرقی بین امور مستحبّه و مباحه از این حیث نیست، و در صورت دَوْران امر بین اطاعت پدر و اطاعت مادر و عدم امکان جمع بین آنها، احوط تقدیم اطاعت مادر است.

سوال - هر گاه شخصی حقوق واجبه خود را از قبیل: خمس و زکات و مظالم نمی‌دهد و ربا هم می‌گیرد، آیا کسی به عنوان امر به معروف می‌تواند از مال او خفّاءً بردارد به قدر حقوق واجبه‌اش، و یا به قدری که ربا گرفته به اهل و صاحبش برساند یا خیر؟

جواب - جایز نیست، و دخالت و تصرّف در اموال چنین شخصی با علم به این که آن متعلّق حقّ غیر است جایز نیست، و با عدم علم مانعی ندارد.

سوال - ما تقول ملاذنا - دام وجودك - فيمن أمره والده بأمر هل يجب عليه إطااعته فيه أم لا يجب عليه ذلك؟ بل يحرم عليه إيذاؤه بإظهاره المخالفة له فيه، فيكفي حينئذ أن لايجري عليه واقعاً مع إظهاره له الموافقة بنحو من التورية؟
جواب - الثابت هو حرمة إيذاء الولد للوالدين، وأمّا وجوب موافقتهم في كلّ ما يأمرانه به فغير معلوم.

سوال - در امر به معروف و نهی از منکر ظنّ به ضرر و به عدم تأثیر، موجب سقوط آن دو می‌گردد، یا احتمال هم کفایت می‌کند؟
جواب - احتمال تأثیر، کافی در وجوب است، و مطلق ظنّ به ضرر، مسقط بودن آن، معلوم نیست.

سوال - زیدی پسری دارد در سن بیست سالگی، در این مدّت آن چه لازمه تکلیف شرعی پدر بوده از حیث تربیت و سواد و امر به معروف و نهی از منکر کوشش خود را نموده و کوتاهی نکرده، فعلاً پسر از تبلی و کاهلی نماز

نمی‌خواند، پدر مکرّر او را نصیحت نموده و او را زده است فائده‌ای نکرده، و درخانه کج خلقی می‌کند و پدر را اذیت می‌کند، آیا پدر می‌تواند او را از خانه بیرون‌کند؟ و بیرون کردن او داخل در قطع رحم نیست؟

جواب - بیرون کند او را، لعلّ متنبّه شده نماز بخواند و دین دار شود، و قطع رحم هم نشده، بلکه اعانت درباره اوست.

سوال - کسی که حمل بر صحتّ درباره او جاری است فعلاً مشکوک الحرمه ظاهر می‌شود و اگر کسی نسبت به آن فعل حرفی به او بزند اذیت می‌شود جایز است گفتن به او یا خیر؟

جواب - در صورت مفروضه که حمل بر صحتّ دارد و گفتن موجب اذیت او می‌شود، داعی به گفتن نیست بلکه جایز نیست.

سوال - فحش دادن به فرزند خود در موقع تربیت و نهی از کارهای ناشایست از قبیل پدر سوخته یا مادر سگ یا بی شرف، چه صورت دارد؟

جواب - این گونه الفاظ داخل در لغو است که إعراض از آن از شعار مؤمنین است.

سوال - اعانت تارك الصلّات در خوراك و پوشاك چه صورت دارد؟

جواب - در بعض اخبار عقوبات شدیده‌ای برای آن وارد شده^(۱) و بعید نیست قول به کراهت شدیده آن، بلکه در صورت احتمال تأثیر واجب است ترك آن من باب امر به معروف و نهی از منکر.

.....

۱- کافی : ۲/ ۲۷۸، حدیث ۸؛ و ۳/ ۲۶۹، حدیث ۷؛ قرب الاسناد: ۴۷، حدیث ۱۵۵؛ علل الشرائع: ۲/ ۳۳۹، حدیث ۱.

منبع: استفتانات حضرت آیت الله العظمی بروجردی، جلد اول، ص ۴۳۵ الی ۴۳۷. (چاپ موسسه حضرت آیت الله العظمی بروجردی)

آیت الله بهجت فومنی (رحمه الله)

رساله توضیح المسائل

امر به معروف و نهی از منکر

اگر کسی واجبی را انجام نمی دهد و یا معصیتی را بجا می آورد، در صورت تحقق شرایط ذیل، بر دیگران واجب است او را امر به معروف و نهی از منکر بنمایند، و اگر مستحبی را ترك و یا مكروهی را بجا می آورد، امر به معروف و نهی از منکر مستحب است، و اگر يك نفر به این وظیفه قیام کند، بنابراین از دیگران ساقط می شود.

« ۷۷ » امر به معروف و نهی از منکر با وجود شرایط ذیل واجب می شود:

اول : علم؛ پس کسی که عالم به حکم شرعی نیست، نمی تواند امر به معروف و یا نهی از منکر بنماید، بنابراین در ابتدا لازم است شخص آمر و یا ناهی خودش از احکام شرعی اطلاع کافی داشته باشد.

دوم : احتمال تأثیر؛ پس در صورتی که انسان می داند سخن او تأثیری در دیگری ندارد، بر او لازم نیست امر به معروف و یا نهی از منکر بنماید، اما جواز بلکه رجحان آن در صورت عدم خوف ضرر، خالی از وجه نیست.

سوم : اصرار بر ترك واجب و یا انجام دادن معصیت؛ پس در صورتی که انسان بداند شخصی از معصیتی که انجام داده توبه کرده است و یا نشانه هایی بر پشیمانی او دلالت کند، امر به معروف و یا نهی از منکر واجب نیست.

چهارم : عدم مفسده؛ پس اگر کسی به خاطر امر به معروف و یا نهی از منکر ترس از وقوع مفسده ای دارد، و آن مفسده عبارت از ضرر جانی یا آبرویی و یا مالی قابل اعتنائی است، این کار بر او واجب نیست .

بنا بر این با وجود این شرایط، امر به معروف و نهی از منکر واجب می شود، و در امر به معروف و نهی از منکر عدالت شرط نیست.

« ۷۸ » جایز است اطفال را برای تمرین و عادت دادن به ترك معصیت و یا انجام دادن واجبات، تأدیب کرد، خصوصاً در مراحل آخر که به انجام واجب و ترك معصیت نزدیکتر است، که اگر تأدیب نشوند، در بعضی از موارد منجر به ترك واجبات و انجام معاصی از طرف آنها می شود.

« ۷۹ » امر به معروف و نهی از منکر مراتبی دارد :

اول : انکار قلبی می باشد، دوم : اظهار کردن به زبان، سوم : متألم کردن معصیت کار به قدری از زدن، که تفصیل مراتب در مسأله بعد خواهد آمد.

بنا بر این اگر انسان بدون گفتن، به هروسيله دیگر ناراحتی قلبی خود را به معصیتکار نشان دهد و این کار موجب ترك معصیت شود، لازم نیست با زبان امر به معروف و یا نهی از منکر بنماید، البته در صورتی که هیچ گونه اشکال شرعی دیگری در این کار نباشد، و اگر چاره ای در این کار بجز اظهار زبانی نیست، باز باید درجات خفیف تر را در انجام این کار ملاحظه نماید .

« ۸۰ » اگر انسان بداند در صورتی که بخواهد جلوگیری از معصیتی بنماید منجر به ایجاد جرح و یا قتل خواهد شد، بنا بر اظهار بدون اجازه امام معصوم علیه السلام یا کسی که از طرف آن حضرت مستقیماً نایب مخصوص است،

نباید این کار را بکند . و آیا با اجازه مجتهد جامع الشرایط می تواند این کار را انجام دهد ؟ مورد تأمل است ؛ ولی اگر نمی داند که این کار منجر به مجروح کردن و یا قتل می شود ولی احتمال این را می دهد، بنا بر احتیاط واجب باید مستقیماً از طرف امام معصوم علیه السلام و یا نایب مخصوص آن حضرت و یا از طرف مجتهد جامع الشرایط اجازه داشته باشد .

آیت الله بهجت فومنی (رحمه الله)

استفتائات

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

۴۴۱. امر به معروف و نهی از منکر چه شرایطی دارد و در این مورد وظیفه چیست؟

ج. اگر کسی واجبی را انجام نمی دهد و یا معصیتی را به جا می آورد، در صورت تحقق شرایط ذیل بر دیگران واجب است او را امر به معروف و نهی از منکر نمایند: (۱) علم به حکم شرعی؛ (۲) احتمال تأثیر؛ (۳) اصرار بر ترك واجب و یا انجام دادن معصیت؛ (۴) عدم مفسده؛ و اگر کسی مستحبی را ترك و یا مکروهی را به جا می آورد، امر به معروف و نهی از منکر او مستحب است. (مسأله ی ۱۶۰۸ رساله).

ملاك معروف و منكر

۴۴۲. آیا ملاك معروف و منكر فقط واجبات و محرمات است یا معروف و منكر عقلی، اخلاقی و عرفی را نیز شامل می شود؟

ج. حدّ وجوب امر به معروف و نهی از منکر، در همان واجبات و محرمات است.

قصد قربت در امر به معروف و نهی از منکر

۴۴۳. آیا در انجام امر به معروف و نهی از منکر قصد قربت شرط است؟

ج. برای ترتّب ثواب بر آن، قصد قربت شرط است.

عدالت در امر به معروف و نهی از منکر

۴۴۴. آیا در امر به معروف و نهی از منکر، عدالت شرط است؟

ج. شرط نیست.

عامل بودن آمر به معروف

۴۴۵. آیا آمر به معروف باید عامل به معروف باشد؟

ج. شرط وجوب نیست، گر چه در صورت عامل بودن تأثیر آن بیشتر است.

امر به معروف و نهی از منکر در صورت یاس از تأثیر آن

۴۴۶. آیا امر به معروف و نهی ازمنکر در صورت یأس از تأثیر آن باز هم واجب است؟

ج. در صورت یأس، جواز بلکه رجحان امر به معروف و نهی ازمنکر در صورت عدم خوف ضرر، خالی از وجه نیست.

مفسده چیست

۴۴۷. منظور از عدم مفسده در امر به معروف و نهی ازمنکر چیست؟

ج. مفسده در این جا عبارت است از ضرر جانی یا آبرویی و یا مالی قابل اعتنایی که در صورت وجود چنین مفسده ای امر به معروف و نهی ازمنکر بر انسان واجب نیست.

ساقط دانستن امر به معروف، با وجود مراکز متولّی این امر

۴۴۸. با وجود مراکز فرهنگی و نظارتی متفاوت در جامعه، آیا می توان امر به معروف و نهی ازمنکر را از خود ساقط دانست؟

ج. با وجود شرایط آن، بر همگان لازم است.

مراتب امر به معروف و نهی ازمنکر

۴۴۹. لطفا مراتب امر به معروف و نهی ازمنکر را بیان فرمایید:

ج. ۱) انکار قلبی؛ ۲) اظهار کردن به زبان؛ ۳) متألّم کردن معصیت کار. (مسأله ی ۱۶۱۰ رساله).

کراهت قلبی از انجام منکر

۴۵۰. آیا کراهت قلبی از انجام منکرات، واجب است؟

ج. واجب است.

مراتب اظهار زبانی امر به معروف و نهی ازمنکر

۴۵۱. آیا اظهار زبانی امر به معروف و نهی ازمنکر، مراتبی دارد؟

ج. اگر انسان بدون گفتن، به هر وسیله دیگر ناراحتی قلبی خود را به معصیت کار نشان دهد و این کار موجب ترك معصیت شود، لازم نیست با زبان امر به معروف و نهی ازمنکر بنماید، البته اگر هیچ گونه اشکال شرعی دیگری در این کار نباشد و اگر چاره ای به جز اظهار زبانی نیست، باز باید درجات خفیف تر را در اظهار زبانی ملاحظه نماید.

لج بازی طرف مقابل

۴۵۲. اگر در امر به معروف و نهی ازمنکر حس کردیم طرف لج بازی می کند ولی باز احتمال تأثیر می دهیم، وظیفه چیست؟

ج. در صورت تحقق شرایط دیگر، امر به معروف و نهی ازمنکر واجب است.

تذکر به افرادی که نماز را صحیح نمی خوانند

۴۵۳. آیا لازم است به کسانی که نمازشان را درست نمی خوانند، مدام تذکر داده شود؟

ج. تا حدّ اطمینان به عدم تأثیر لازم است؛ با وجود سایر شرایط.

کم رویی در امر به معروف و نهی ازمنکر

۴۵۴. آیا کم رویی و خجالت می تواند مجوز ترك بعضی از وظایف - مثل امر به معروف و نهی ازمنکر - باشد؟

ج. خیر.

امر به معروف و نهی ازمنکر به افراد نامحرم

۴۵۵. آیا مرد می تواند به افراد نامحرم امر به معروف و نهی ازمنکر کند؟

ج. با رعایت مسایل شرعی می تواند.

تأدیب اطفال

۴۵۶. آیا جایز است اطفال را برای تمرین و عادت دادن به ترك معصیت و یا انجام دادن واجبات ادب کرد.

ج. جایز است، خصوصا در مراحل آخر، که به انجام واجب و ترك معصیت نزدیک تر است که اگر تأدیب نشوند، در بعضی از موارد منجر به ترك واجبات و انجام گناهان از طرف آن ها می شود.

مجروحیت یا قتل در امر به معروف و نهی ازمنکر

۴۵۷. اگر انسان بداند یا شك داشته باشد در صورتی که بخواهد جلوگیری از معصیتی بنماید، منجر به ایجاد جرح یا قتل خواهد شد، وظیفه او چیست؟ و آیا با اجازه مجتهد جامع الشرایط می تواند این کار را انجام دهد؟

ج. بنابر اظهر بدون اجازه امام معصوم - علیه السّلام - یا کسی که از طرف آن حضرت مستقیما نایب مخصوص او است، نباید این کار را بکند. و با اجازه مجتهد جامع الشرایط مورد تأمل است. اما اگر نمی داند این کار منجر به مجروح کردن یا قتل می شود ولی احتمال این را می دهد، بنابر احتیاط واجب باید مستقیما از طرف امام معصوم - علیه السّلام - یا نایب مخصوص آن حضرت و یا از طرف مجتهد جامع الشرایط اجازه داشته باشد.

احکام دیه و قصاص در امر به معروف و نهی ازمنکر

۴۵۸. آیا کلیّه احکام دیه و قصاص در جریان وظیفه امر به معروف و نهی از منکر چه در مورد آمر و ناهی و چه در مورد طرف مقابل ثابت و جاری می باشد؟
ج. با تحقق شرایط، آن جا که انجام وظیفه باشد، جاری نیست.

تجسس از دختر و پسری که با هم هستند

۴۵۹. آیا تجسس از دختر و پسری که در اماکن عمومی با همدیگر هستند، در مورد محرمیت و عدم محرمیت آن دو جایز است؟
ج. در شرایط متعارف، جایز نیست.

گشت زنی و نظارت

۴۶۰. گشت زنی و نظارت در اماکن عمومی، به عنوان مبارزه و برخورد با مفاسد اجتماعی برای بسیجیان یا غیر آن ها، چه حکمی دارد؟
ج. برای ردع از منکرات با وجود شرایط مانعی ندارد.

بیدار کردن فرد برای نماز صبح

۴۶۱. اگر کسی خواب باشد، لازم است او را برای نماز صبح بیدار کنیم؟
ج. سیره بر بیدار کردن است، اگر مانع خاصی نیست.

گوش دادن به مکالمات تلفنی جهت احراز منکر

۴۶۲. اگر به فردی مظنون باشیم که آیا مرتکب عمل منکری می شود یا نه، آیا می توان به مکالمات تلفنی او گوش داد و یا برخی از صحبت های او را ضبط کرد؟
ج. خیر، نمی توان.

نگاه به زن نامحرم در نهی از منکر

۴۶۳. اگر نهی از منکر مستلزم نگاه به زن نامحرم باشد، آیا نظر کردن واجب می شود یا وجوب نهی از منکر در این مورد برداشته می شود؟
ج. بدون نظر غیر جایز به او، نهی از منکر کند.

میزان پرداختن به امر به معروف و نهی از منکر

۴۶۴. برخی از منکرات در جامعه چنان شیوع یافته که پرداختن به نهی ازمنکر، تمام وقت انسان را می گیرد - مثل برخورد با بدحجابی یا... - در این مورد وظیفه چیست؟ و چه مقدار باید به این مسأله پرداخت؟
ج. با وجود شرایط به حدّ میسر، تا مزاحم با ترك اهمّ (مطلب مهم تر) نشود، لازم است.

اهانت به لباس روحانیت

۴۶۵. اگر طلبه ای بداند در صورت امر به معروف و نهی ازمنکر به لباس روحانیت اهانت می شود، آیا این عمل بر او واجب است؟
ج. موارد آن مختلف است.

امر به معروف و نهی ازمنکر در جمع

۴۶۶. اگر انسان بداند چنان چه کسی را در جمعی امر به معروف و نهی ازمنکر نماید بر وی اثر می کند، آیا اگر این عمل منجر به کشف ستر او و بردن آبروی او شود، امر به معروف و نهی ازمنکر، چه حکمی دارد؟
ج. او را در خلوت تهدید کند که اگر خود را اصلاح نکند در جلوت (در میان جمع) خواهد گفت.

سکوت روحانی

۴۶۷. اگر يك روحانی در جمعی که عمل حرامی انجام می شود، شرایط وجوب امر به معروف و نهی ازمنکر را نبیند، اما سکوت او موجب بدگمانی مردم به وی گردد - چون انتظار برخورد از وی را دارند - تکلیف او چیست؟
ج. باید به گونه ای اظهار کند و نبودن شرایط، رافع وجوب است نه جواز آن.

نهی ازمنکر با منکر

۴۶۸. آیا نهی ازمنکر با منکری دیگر - مثل دروغ، تهدید و ارباب یا... - جایز است؟
ج. اگر منکر دیگر بر وجه محرم است، خیر، جایز نیست.

تصرف در مال دیگری جهت نهی ازمنکر

۴۶۹. اگر نهی ازمنکر مستلزم شکستن نوار موسیقی یا محو کتاب گمراه کننده یا تصرف در آنتن ماهواره و... باشد، این عمل چه حکمی دارد؟
ج. از بین بردن وسایل گناه با قدرت و عدم خوف ضرر و خطر، بر همه لازم است و مقصود، فقط از بین بردن امکان استفاده ی از آن در حرام است.

ورود به منزل و حریم خصوصی دیگران

۴۷۰. اگر نهی از منکر مستلزم ورود به خانه یا ملك شخصی او یا تصرف در اموال و جستجوی منزل کسی باشد، آیا این عمل جایز است؟
ج. خیر، جایز نیست.

نوار موسیقی در وسیله نقلیه

۴۷۱. اگر سوار وسیله نقلیه عمومی - مثل اتوبوس، تاکسی - شده و راننده نوار موسیقی گذاشت، وظیفه چیست؟ اگر پیاده شدن باعث حرج باشد، آیا لازم است پیاده شویم؟ و آیا می توان بدون تذکر به او، حواس خود را از شنیدن آن صدا پرت کنیم؟
ج. در موقع حرج باید استماع نکند (گوش ندهد) و سماع (به گوش خوردن صدا) اشکال ندارد.

منکرهای اداری و اجتماعی

۴۷۲. وظیفه مسلمین درباره ی منکرهایی که گاه در سطح مسؤولین و یا در ادارات و سازمان های دولتی و غیر دولتی - مثل رشوه، پارتی بازی، و... - اتفاق می افتد چیست؟
ج. با تحقق شرایط امر به معروف و نهی از منکر با موارد دیگر فرق نمی کند.

معاشرت با غیر شیعه جهت امر به معروف و نهی از منکر

۴۷۳. آیا می توان با فرقه هایی هم چون وهابیت، بهائیت و... معاشرت کرد تا در طولانی مدت آن ها را ارشاد نمود؟
ج. اگر احتمال تأثیر پذیری از آن ها نباشد، جایز است.

اطلاع به خانواده فردی که حرامی را انجام می دهد

۴۷۴. اگر بدانیم کسی هم جنس بازی می کند، آیا موظفیم به خانواده اش بگوییم؟
ج. تا راه ارتداع (بازداشتن او از عمل زشت) در این منحصر نشده است، طرق دیگر انتخاب شود.

فردی که روش امر به معروف و نهی از منکر را نمی داند

۴۷۵. آیا بر کسی که راه و روش امر به معروف و نهی از منکر را نمی داند، واجب است امر به معروف و نهی از منکر کند یا نه؟
ج. در حدّ متیقّن لازم باید امر به معروف و نهی از منکر کند، به نحوی که احتمال تجاوز از حدّ ندهد.

نهی از منکر نمودن کسی که خود مرتکب آن منکر می شود

۴۷۶. کسی که خود مرتکب منکری می شود، آیا نهی ازمکر از آن منکر بر این فرد واجب است؟
ج. بله، واجب است.

وظیفه زن نسبت به شوهر بی بند و بار

۴۷۷. اگر شوهر زنی در منزل بی بند و بار بوده و مرتکب گناهی شود، وظیفه زن در قبال او چیست؟ و آیا اگر امر به معروف و نهی ازمکر زن به روابط زناشویی و خانوادگی آن ها تأثیر منفی بگذارد، باز هم این عمل بر او واجب است؟
ج. خیر، اگر موجب مفسده برای او است واجب نیست، ولی نباید در معصیت او را کمک کند.

برخورد جدی بعد از عدم تأثیرگذاری در نهی ازمکر

۴۷۸. همسر من با ترانه و موسیقی میانه خوبی دارد، اگر بعد از امر به معروف و نهی ازمکر، همسر اصلاح نشد، می توانم با او برخورد جدی کنم؟
ج. اگر اطمینان به عدم تأثیر دارید و یا مفسده در بین است، خیر نمی توانید ولی خود شما، نباشد گوش کنید.

چگونگی تذکر به والدینی که دچار حرام شده اند

۴۷۹. پدر و مادری که دچار منکر شده اند، چگونه می توان، آن ها را امر به معروف و نهی ازمکر کرد، اگر نصیحت تأثیر نکرد، آیا می توان به آن ها اخم یا تندی کرد؟
ج. اگر شرایط متوقّر نیست، خیر نمی توان.

ممنوع کردن افراد از تماشای فیلم های مشتبّه

۴۸۰. آیا به علت پخش بعضی از آهنگ ها و تصاویر و فیلم هایی که احتمال غیر شرعی بودن آن می رود، می توان خانواده و فرزندان را از نگهداری و نگاه به این برنامه ها محروم کرد؟
ج. احتمال غیر شرعی بودن، هر چند موجب تکلیف نیست، ولی تا ممکن است احتیاط در آن ها راجح و مطلوب است، به خلاف این که علم داشته باشد که آن برنامه ها - فی الجمله - مشتمل بر حرام است که در این صورت موظّف به اجتناب است.

تعارض صله رحم و امر به معروف و نهی ازمکر

۴۸۱. اگر امر به معروف و نهی ازمکر مستلزم قطع رحم و قطع رابطه با خویشاوندان باشد، کدام يك مقدم است؟
ج. با فرض انجام وظیفه، شما به طور کلی قطع رابطه نکنید هر چند آن ها هم قطع کنند.

دید و بازدید همراه با منکر

۴۸۲. اگر در صله رحم و دید و بازدید، محرم و نامحرم رعایت نمی شود و یا نوارهای مبتذل پخش می شود، وظیفه ما چیست؟

ج. باید آن ها را امر به معروف و نهی از منکر کرد و اگر تأثیر نکرد، باید آن مجالس را ترك نمود.

آیت الله جوادی آملي (حفظه الله)

استفتائات

۴۳. اگر کسی امر به معروف کند؛ ولی خود به آن عمل نکند، آیا فقط برای گفتن ثواب می‌برد؟

البته بهتر است که آمر، خود به معروف عمل کند تا حرفش مؤثر باشد. آمر به معروفی که خود اهل عمل نیست، چون شمع‌ی است که می‌سوزد و به دیگران نور می‌دهد.

آیت الله خامنه‌ای (حفظه الله)

استفتائات

شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر

س ۱۰۵۳: اگر امر به معروف و نهی از منکر مستلزم بی‌آبرویی کسی که واجب را ترک کرده و یا فعل حرام را به جا آورده باشد، و موجب کاسته شدن احترام او در برابر مردم گردد، چه حکمی دارد؟

ج: اگر در امر به معروف و نهی از منکر، شرایط و آداب آن رعایت شود و از حدود آن تجاوز نشود، اشکال ندارد.

س ۱۰۵۴: بنا بر اینکه وظیفه مردم در امر به معروف و نهی از منکر در نظام جمهوری اسلامی، اکتفا به امر به معروف و نهی از منکر زبانی است و مراتب دیگر آن بر عهده مسئولین است، آیا این نظریه، حکم از طرف دولت است یا فتوا؟

ج: فتوای فقهی است.

س ۱۰۵۵: آیا در مواردی که راه جلوگیری از وقوع منکر منحصر به ایجاد مانع بین فعل حرام و فاعل آن، و آن هم متوقف بر کتک زدن وی یا زندانی کردن و سخت گرفتن بر او و یا تصرف در اموال وی هرچند با تلف کردن آن باشد، می‌توان بدون کسب اجازه از حاکم، اقدام به آن از باب نهی از منکر نمود؟

این موضوع حالات و موارد مختلفی دارد، به‌طور کلی مراتب امر به معروف و نهی از منکر، اگر متوقف بر تصرف در نفس یا مال کسی که فعل حرام را بجا آورده نباشد، احتیاج به کسب اجازه از کسی ندارد، بلکه این مقدار بر همه مکلفین واجب است. ولی مواردی که امر به معروف و نهی از منکر متوقف بر چیزی بیشتر از امر و نهی زبانی باشد، اگر در سرزمینی باشد که دارای نظام و حکومت اسلامی است و به این فریضه اسلامی اهمیت داده می‌شود، احتیاج به اذن حاکم و مسئولین ذیربط و پلیس محلی و دادگاههای صالح دارد.

س ۱۰۵۶: اگر نهی از منکر در امور بسیار مهم مانند حفظ نفس محترمه، متوقف بر کتک زدن وی که منجر به زخمی شدن مهاجم و احیاناً قتل او باشد، آیا در این موارد هم اذن حاکم شرط است؟

ج: اگر حفظ نفس محترمه و جلوگیری از وقوع قتل، مستلزم دخالت فوری و مستقیم باشد، جایز بلکه شرعاً از باب وجوب حفظ جان نفس محترمه واجب است و از جهت ثبوتی متوقف بر کسب اجازه از حاکم و یا وجود امر به آن نیست، مگر آنکه دفاع از نفس محترمه متوقف بر قتل مهاجم باشد که صورتهای متعددی دارد که احکام آنها هم ممکن است متفاوت باشد.

س ۱۰۵۷: کسی که می‌خواهد شخصی را امر به معروف و نهی از منکر نماید، آیا باید قدرت بر آن را داشته باشد؟ در چه زمانی امر به معروف و نهی از منکر بر او واجب می‌شود؟

ج: امر به معروف و نهی کننده از منکر باید عالم به معروف و منکر باشد، و همچنین بداند که فاعل منکر عمداً و بدون عذر شرعی مرتکب آن می‌شود، و زمانی اقدام به امر و نهی واجب می‌شود که احتمال تأثیر امر به معروف و نهی از منکر در مورد آن شخص داده شود، و ضرری برای خود او نداشته باشد، و در این مورد باید تناسب بین ضرر احتمالی

و اهمیت معروفی را که به آن امر می‌نماید یا منکری که از آن نهی می‌کند، ملاحظه نماید. در غیر این صورت، امر به معروف و نهی از منکر بر او واجب نیست.

س ۱۰۵۸: اگر یکی از اقوام انسان مبادرت به ارتکاب معصیت کند و نسبت به آن لایبالی باشد، تکلیف ما نسبت به رابطه با او چیست؟

ج: اگر احتمال بدهید که ترک معاشرت با او موقتاً موجب خودداری او از ارتکاب معصیت می‌شود، به عنوان امر به معروف و نهی از منکر واجب است، و در غیر این صورت، قطع رحم جایز نیست.

س ۱۰۵۹: آیا ترک امر به معروف و نهی از منکر بر اثر ترس از اخراج از کار، جایز است؟ مثلاً با اینکه می‌بیند مسئول یکی از مراکز آموزشی که با طبقه جوان در دانشگاه ارتباط دارد، مرتکب اعمال خلاف شرع می‌شود و یا زمینه ارتکاب گناه در آن مکان را فراهم می‌آورد. اگر او را نهی از منکر نماید ترس آن دارد که از طرف مسئول مقدمات اخراج او از کار فراهم شود.

ج: به طور کلی اگر خوف دارد که در صورت اقدام به امر به معروف و نهی از منکر ضرر قابل توجهی متوجه خود او شود، انجام آن واجب نیست.

س ۱۰۶۰: اگر در بعضی از محیط‌های دانشگاهی معروف ترک شود و معصیت رواج پیدا کند و شرایط امر به معروف و نهی از منکر هم وجود داشته باشد و امر کننده به معروف و نهی کننده از منکر شخصی مجرّد باشد که هنوز ازدواج نکرده است آیا به خاطر مجرّد بودن، امر به معروف و نهی از منکر از او ساقط می‌شود یا خیر؟

ج: اگر موضوع و شرایط امر به معروف و نهی از منکر محقق باشد، تکلیف شرعی و وظیفه واجب اجتماعی و انسانی همه مکلفین است، و حالت‌های مختلف مکلف مانند مجرّد یا متأهل بودن در آن تاثیر ندارد، و به صرف اینکه مکلف مجرّد است، تکلیف از او ساقط نمی‌شود.

س ۱۰۶۱: اگر شخصی دارای نفوذ و موقعیت اجتماعی خاصی باشد که اگر بخواهد می‌تواند بر معترضین به خود ضرر وارد سازد، و شواهدی هم دلالت کند بر اینکه وی مرتکب گناه و کارهای خلاف و دروغگویی می‌شود، با این وضع، آیا جایز است امر به معروف و نهی از منکر را در مورد او ترک کنیم یا اینکه با وجود ترس از ضرر رساندن او، واجب است او را امر به معروف و نهی از منکر کنیم؟

ج: اگر ترس از ضرر منشأ عقلایی داشته باشد، مبادرت به امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست، بلکه تکلیف از شما ساقط می‌شود. ولی سزاوار نیست کسی به مجرد ملاحظه مقام کسی که واجب را ترک کرده و یا مرتکب فعل حرام شده و یا به مجرد احتمال وارد شدن ضرر کمی از طرف او، تذکر و موعظه به برادر مؤمن خود را ترک کند.

س ۱۰۶۲: گاهی در اثنای امر به معروف و نهی از منکر مواردی پیش می‌آید که شخص گناهکار بر اثر عدم آگاهی از واجبات و احکام اسلامی، با نهی از منکر، نسبت به اسلام بدبین می‌شود، و اگر هم او را به حال خود رها کنیم، زمینه فساد و ارتکاب گناه توسط دیگران را فراهم می‌کند، تکلیف ما در این موارد چیست؟

ج: امر به معروف و نهی از منکر با رعایت شرایط آن یک تکلیف شرعی عمومی برای حفظ احکام اسلام و سلامت جامعه است، و مجرّد توهم اینکه موجب بدبینی فاعل منکر یا بعضی از مردم نسبت به اسلام می‌گردد، باعث نمی‌شود که این وظیفه بسیار مهم ترک شود.

س ۱۰۶۳: اگر مأمورانی که از طرف دولت وظیفه جلوگیری از فساد را بر عهده دارند، در انجام وظیفه خود کوتاهی کنند، آیا خود مردم می‌توانند اقدام به این کار کنند؟

ج: دخالت اشخاص دیگر در اموری که از وظائف نیروهای امنیتی و قضایی محسوب می‌شود، جایز نیست، ولی مبادرت مردم به امر به معروف و نهی از منکر با رعایت حدود و شرایط آن، اشکال ندارد.

س ۱۰۶۴: آیا وظیفه افراد در امر به معروف و نهی از منکر این است که فقط به امر به معروف و نهی از منکر زبانی اکتفا کنند؟ و اگر اکتفا به تذکر زبانی واجب باشد، این امر با آنچه در رساله‌های عملیه به خصوص تحریر الوسيله آمده است، منافات دارد، و اگر مراتب دیگر امر به معروف و نهی از منکر هم برای افراد در موارد لزوم جایز باشد، آیا در صورت نیاز می‌توان همه مراتب مذکور در تحریر الوسيله را انجام داد؟

ج: با توجه به اینکه در زمان حاکمیت و اقتدار حکومت اسلامی می‌توان مراتب دیگر امر به معروف و نهی از منکر را که بعد از مرحله امر و نهی زبانی هستند، به نیروهای امنیتی داخلی (پلیس) و قوه قضائیه واگذار کرد، به خصوص در مواردی که برای جلوگیری از ارتکاب معصیت چاره‌ای جز اعمال قدرت از طریق تصرف در اموال کسی که فعل حرام انجام می‌دهد یا تعزیر و حبس او و مانند آن نیست، در چنین زمانی با حاکمیت و اقتدار چنین حکومت اسلامی، واجب است مکلفین در امر به معروف و نهی از منکر به امر و نهی زبانی اکتفا کنند، و در صورت نیاز به توسل به زور، موضوع را به مسئولین ذریبط در نیروی انتظامی و قوه قضائیه ارجاع دهند و این منافاتی با فتاوی امام راحل (قدس سره) در این رابطه ندارد. ولی در زمان و مکانی که حاکمیت و اقتدار با حکومت اسلامی نیست، بر مکلفین واجب است که در صورت وجود شرایط، جمیع مراتب امر به معروف و نهی از منکر را با رعایت ترتیب آنها تا تحقق غرض انجام دهند.

س ۱۰۶۵: بعضی از رانندگان از نوارهای موسیقی غنا و حرام استفاده می‌کنند و علی‌رغم نصیحت‌ها و راهنمایی‌ها آن را خاموش نمی‌کنند، خواهشمندیم نحوه برخورد مناسب با این موارد و این افراد را بیان فرمایید، آیا برخورد شدید با آنان جایز است یا خیر؟

ج: با تحقق شرایط نهی از منکر، بر شما بیشتر از نهی زبانی از منکر واجب نیست، و در صورتی که مؤثر واقع نشود، واجب است که از گوش‌دادن به غنا و موسیقی حرام اجتناب کنید، و اگر به‌طور غیر ارادی صدای موسیقی حرام و غنا به گوش شما برسد، چیزی بر شما نیست.

س ۱۰۶۶: من در یکی از بیمارستانها به کار مقدس پرستاری مشغولم، گاهی در بعضی از قسمت‌های محل کارم ملاحظه می‌کنم که تعدادی از بیماران به نوارهای موسیقی مبتذل و حرام گوش می‌دهند، من آنان را نصیحت می‌کنم که این کار را نکنند و بعد از نصیحت مجدد آنان، چنانچه بی‌اثر باشد، نوار را از ضبط صوت بیرون آورده و پس از پاک کردن، آن را به آنان بر می‌گردانم، آیا اینگونه برخورد جایز است یا خیر؟

ج: محو محتویات باطل برای جلوگیری از استفاده حرام از نوار، جایز است، ولی این کار منوط به اجازه مالک یا حاکم شرع است.

س ۱۰۶۷: از بعضی از منازل صدای موسیقی شنیده می‌شود که معلوم نیست جایز است یا خیر، و گاهی صدای آن بلند است به‌طوری که باعث اذیت و آزار مؤمنین می‌شود، وظیفه ما در برابر آن چیست؟

ج: تعرض به داخل خانه‌های مردم جایز نیست، و امر به معروف و نهی از منکر متوقف بر تشخیص موضوع و تحقق شرایط آن است.

س ۱۰۶۸: امر و نهی زنانی که حجاب کامل ندارند، چه حکمی دارد، و در صورتی که انسان هنگام نهی زبانی از تحریک شهوت خود بترسد، چه حکمی دارد؟

ج: نهی از منکر متوقف بر نگاه با ریه به زن نامحرم نیست، و بر هر مکلفی واجب است که از حرام اجتناب کند، به‌خصوص زمانی که مبادرت به انجام فریضه نهی از منکر می‌کند.

کیفیت امر به معروف و نهی از منکر

س ۱۰۶۹: وظیفه فرزند در برابر پدر و مادر و یا زن در برابر شوهرش، اگر خمس یا زکات اموال را نپردازند، چیست؟ آیا برای آنان تصرف در مالی که خمس یا زکات آن پرداخت نشده و مخلوط به حرام است با توجه به تأکیدات وارد در روایات مبنی بر عدم استفاده از آن، به سبب آلوده کردن روح انسان جایز است؟

ج: بر آنان واجب است که هنگام مشاهده ترک معروف یا انجام حرام توسط پدر و مادر یا شوهر، به امر به معروف و نهی از منکر در صورت تحقق شرایط آن مبادرت کنند، ولی تصرف در اموال آنان اشکال ندارد، مگر آنکه یقین به وجود خمس یا زکات در خصوص مالی که مصرف می‌کنند، داشته باشند، که در این صورت واجب است که از ولیّ امر خمس و زکات نسبت به آن مقدار اجازه بگیرند.

س ۱۰۷۰: روش مناسبی که بهتر است فرزند در برابر پدر و مادری که بر اثر عدم اعتقاد کامل به تکالیف دینی، به آنها اهمیت نمی‌دهند، اتخاذ نماید، کدام است؟

ج: واجب است که با زبان نرم و مراعات احترام ایشان به عنوان پدر و مادر، آنان را امر به معروف و نهی از منکر کند.

س ۱۰۷۱: برادر من مسائل شرعی و اخلاقی را رعایت نمی‌کند و تاکنون نصیحت در او تأثیری نداشته است، وظیفه من هنگام مشاهده رفتارهای او چیست؟

ج: واجب است از اعمال خلاف شرع وی اظهار تنفر کنید و او را به هر روش برادرانه‌ای که مفید و مؤثر می‌دانید، موعظه کنید، ولی قطع رحم، جایز نیست.

س ۱۰۷۲: رابطه با اشخاصی که در گذشته مرتکب اعمال حرامی مانند شرب خمر شده‌اند، چگونه باید باشد؟

ج: معیار وضعیت فعلی اشخاص است، اگر از آنچه انجام داده‌اند، توبه کرده باشند، معاشرت با آنان مانند معاشرت با سایر مؤمنین است. ولی کسی که در حال حاضر هم مرتکب حرام می‌شود، باید او را از طریق نهی از منکر از آن کار منع کرد، و اگر از انجام فعل حرام اجتناب نمی‌کند مگر با دوری جستن از او، قطع رابطه و ترک معاشرت با وی از باب نهی از منکر واجب می‌شود.

س ۱۰۷۳: با توجه به هجوم مستمر فرهنگ غربی که در تضاد با اخلاق اسلامی است، و رواج بعضی از عاداتهای غیراسلامی، مثل به کردن آویختن صلیب طلایی توسط بعضی از مردان، و یا استفاده بعضی از زنان از مانتو با رنگ‌های زنده، و یا استفاده بعضی از مردان و زنان، از زیورآلات و عینک‌های تیره و ساعت‌هایی که جلب نظر می‌کند و استفاده از آنها نزد عرف مردم قبیح است، و عده‌ای از آنها حتی بعد از امر به معروف و نهی از منکر هم اصرار بر کار خود دارند، امیدواریم حضرتعالی روشی را که باید در برابر این افراد در پیش گرفت، بیان فرمایید.

ج: پوشیدن طلا یا آویختن آن به کردن بر مردان مطلقاً حرام است، و پوشیدن لباس‌هایی که از نظر دوخت یا رنگ یا غیر آن تقلید و ترویج فرهنگ مهاجم غیر مسلمانان در نظر عرف محسوب می‌شود، جایز نیست. همچنین استفاده از زیورآلاتی که استعمال آن تقلید از فرهنگ تهاجمی دشمنان اسلام و مسلمین محسوب شود، جایز نیست، و بر دیگران واجب است که در برابر اینگونه مظاهر فرهنگی تقلیدی از بیگانگان مبادرت به نهی از منکر زبانی کنند.

س ۱۰۷۴: گاهی مشاهده می‌کنیم که دانشجوی دانشگاهی و یا کارمندی مرتکب فعل حرام می‌شود، حتی بعد از تذکرات و راهنمایی‌های مکرر هم از کار خود دست برنمی‌دارد، بلکه بر انجام کارهای زشت که باعث ایجاد جو فاسد در دانشگاه است، اصرار می‌ورزد، نظر شریف جنابعالی درباره اعمال بعضی از مجازاتهای اداری مؤثر مثل ثبت در پرونده آنها چیست؟

ج: با مراعات نظام داخلی دانشگاه اشکال ندارد، و بر جوانان عزیز لازم است که مسأله امر به معروف و نهی از منکر را جدی گرفته و شرایط و احکام شرعی آن را به دقت بیاموزند و این اصل را عام و فراگیر نموده و روش‌های اخلاقی و مؤثر را برای تشویق فعل معروف و جلوگیری از ارتکاب محرمات به کار بگیرند، و از استفاده از آن برای اغراض شخصی باید خودداری نمایند و بدانند که این راه بهترین و مؤثرترین روش برای ترویج کار خیر و جلوگیری از شر است. خداوند شما را به آنچه رضای او در آن است، موفق بدارد.

س ۱۰۷۵: آیا جواب ندادن به سلام کسی که فعل حرام انجام می‌دهد، برای تنبیه او جایز است؟

ج: جواب سلام مسلمان شرعاً واجب است، ولی اگر بر خودداری از جواب سلام به قصد نهی از منکر، عرفاً نهی و منع از منکر صدق کند، جایز است.

س ۱۰۷۶: اگر برای مسئولین به طور قطعی ثابت شود که بعضی از کارمندان ادارات در خواندن نماز کوتاهی کرده و یا اصلاً نماز نمی‌خوانند و نصیحت و راهنمایی هم تأثیری نداشته باشد، در برابر اینگونه افراد چه وظیفه‌ای دارند؟

ج: در عین حال واجب است که از تأثیر مداومت بر امر به معروف و نهی از منکر با رعایت شرایط آن غفلت نکنند، در صورت ناامیدی از تأثیر امر به معروف نسبت به آنان، اگر بر حسب مقررات قانونی محروم ساختن اینگونه افراد از مزایای شغلی مجاز باشد، باید در مورد آنان اجرا شود و به آنان تذکر هم داده شود که این محرومیت بر اثر سستی و کوتاهی‌شان در انجام این فریضه الهی اتخاذ شده است.

مسائل متفرقه امر به معروف و نهی از منکر

س ۱۰۷۷: خواهرم مدتی است با مردی ازدواج کرده که نماز نمی‌خواند و چون همیشه در جمع ما حضور دارد، مجبور به صحبت و معاشرت با وی هستم و گاهی بنا به درخواست خودش او را در بعضی

از کارها کمک می‌کنم، سؤال من این است که آیا شرعاً برای من سخن گفتن با وی و معاشرت و یاری کردن او جایز است؟ و نسبت به او چه تکلیفی دارم؟

ج: بر شما به جز مداومت بر امر او به معروف و نهی وی از منکر، در صورت تحقق شرایط آن، چیزی واجب نیست، و معاشرت و یاری کردن او اگر سبب تشویق بیشتر او بر ترک نماز نباشد، اشکال ندارد.

س ۱۰۷۸: اگر رفت و آمد و معاشرت علمای اعلام با ظالمین و سلاطین جور باعث کاهش ظلم‌شان شود، آیا جایز است یا خیر؟

ج: اگر برای عالم در این موارد ثابت شود که ارتباط او با ظالم منجر به منع ظلم او می‌شود و در نهی وی از منکر مؤثر است و یا مسأله مهمی مستلزم اهتمام و پیگیری آن نزد ظالم باشد، اشکال ندارد.

س ۱۰۷۹: چند سالی است که ازدواج کرده‌ام و به مسائل شرعی و امور دینی اهمیت فراوانی می‌دهم و مقلد امام راحل (قدس سرّه) هستم، ولی متأسفانه همسر من به مسائل دینی اهمیت چندانی نمی‌دهد، گاهی بعد از مشاجره لفظی، یک بار نماز می‌خواند، ولی باز دوباره ترک می‌کند و این رفتار او مرا بسیار رنج می‌دهد، وظیفه من در برابر او چیست؟

ج: وظیفه شما فراهم نمودن زمینه اصلاح او به هر وسیله ممکن است، و باید از هرگونه خشونت که حاکی از بداخلاقی و ناسازگاری شما باشد، خودداری کنید، و اطمینان داشته باشید که شرکت در مجالس دینی و رفت و آمد با خانواده‌های متدین تأثیر بسیار زیادی در اصلاح او دارد.

س ۱۰۸۰: اگر مرد مسلمانی با استناد به قرائنی اطلاع پیدا کند که همسرش با اینکه چندین فرزند دارد، به طور پنهانی مرتکب اعمال خلاف عفت می‌شود، ولی دلیل شرعی برای اثبات آن مثل شاهی که حاضر به شهادت دادن باشد، در اختیار ندارد، با توجه به اینکه فرزندان او تحت تربیت چنین زنی هستند، رفتار وی با او چگونه باید باشد؟ در صورت شناسایی فرد یا افرادی که مرتکب این عمل شنیع و مخالف احکام الهی شده‌اند، با توجه به اینکه ادله قابل ارائه به دادگاه شرعی بر علیه‌شان وجود ندارد، چگونه باید با آنان برخورد کرد؟

ج: واجب است از سوء ظن و استناد به قرائن و شواهد ظنی اجتناب شود، و در صورت احراز ارتکاب فعلی که شرعاً حرام است، جلوگیری از آن از طریق تذکر و نصیحت و نهی از منکر واجب است، و اگر نهی از منکر مؤثر نباشد، در صورت وجود دلایل اثبات کننده، می‌توان به مراجع قضایی مراجعه کرد.

س ۱۰۸۱: آیا دختر می‌تواند پسر جوانی را راهنمایی کرده و با رعایت موازین اسلامی به او در درس و غیر آن کمک کند؟

ج: در فرض سؤال اشکال ندارد، ولی باید از فریب و وسوسه‌های شیطانی جداً پرهیز شود، و احکام شرع در این رابطه مانند خلوت نکردن با اجنبی مراعات گردد.

س ۱۰۸۲: اگر کارکنان ادارات و مؤسسات در محل کار خود ارتکاب تخلفات اداری و شرعی را توسط مسئولین مافوق مشاهده کنند، چه وظیفه‌ای دارند؟ اگر کارمندی خوف داشته باشد که در صورت مبادرت به نهی از منکر ضرری از طرف مسئولین بالاتر متوجه او شود، آیا تکلیف از او ساقط می‌شود؟

اگر شرایط امر به معروف و نهی از منکر وجود داشته باشد، باید امر به معروف و نهی از منکر کنند، در غیر این صورت تکلیفی در آن مورد ندارند. همچنین با وجود خوف از ضرر قابل توجه هم تکلیف از آنان ساقط می‌شود، این حکم در

مواردی است که حکومت اسلامی حاکم نباشد. ولی با وجود حکومت اسلامی که اهتمام به اجرای این فریضه الهی دارد، بر کسی که قادر بر امر به معروف و نهی از منکر نیست، واجب است که نهادهای مربوطه را که از طرف حکومت برای این کار اختصاص یافته‌اند، مطلع نماید و تا کنده‌شدن ریشه‌های فاسد که فسادآور هم هستند، موضوع را پیگیری کند.

س ۱۰۸۳: اگر در یکی از اداره‌های دولتی اختلاس از بیت‌المال صورت بگیرد و این اختلاس استمرار داشته باشد و شخصی این توانایی را در خود ببیند که اگر مسئولیت آن اداره را بر عهده بگیرد، می‌تواند این وضع را اصلاح کند، و این کار هم فقط از طریق دادن رشوه به یکی از کسانی که مسئول آن هستند، امکان‌پذیر است، آیا دادن رشوه برای جلوگیری از اختلاس در بیت‌المال، که در حقیقت دفع افسد به فاسد است، جایز است یا خیر؟

ج: وظیفه اشخاصی که از تخلفات قانونی مطلع می‌شوند، نهی از منکر با رعایت شرایط و ضوابط شرعی آن است، و توسل به رشوه و راههای غیرقانونی برای هر عملی هرچند به منظور جلوگیری از فساد، جایز نیست. البته، با فرض وقوع چنین عملی خلاف شرع و قانون در کشوری که نظام اسلامی بر آن حاکم است، وظیفه مردم به مجرد عجز شخصی از امر به معروف و نهی از منکر ساقط نمی‌شود، بلکه واجب است که به نهادهای مربوط اطلاع داده و موضوع را پیگیری نمایند.

س ۱۰۸۴: آیا منکرات امور نسبی هستند تا با مقایسه محیط دانشگاه مثلاً با محیطهای بدتر از آن، نهی از منکر نسبت به بعضی از منکرات ترک شود و جلوی آن به دلیل اینکه نسبت به سایر منکرات حرام و منکر محسوب نمی‌شود، گرفته نشود؟

ج: منکرات از این جهت که منکر هستند، فرقی بین آنها نیست، ولی در عین حال ممکن است که بعضی از آنها در مقایسه با منکرات دیگر دارای حرمت شدیدتری باشد. به هر حال نهی از منکر برای کسی که شرایط آن را احراز کرده، یک وظیفه شرعی است و ترک آن جایز نیست، و در این حکم بین منکرات و محیطهای دانشگاهی و غیر دانشگاهی تفاوتی وجود ندارد.

س ۱۰۸۵: مشروبات الکلی که در حوزه‌های مأموریتی متخصصین بیگانه که گاهی در بعضی از مؤسسات کشور اسلامی کار می‌کنند، یافت می‌شود و آن را در منازل یا محل اختصاصی سکونت خود تناول می‌کنند، و همچنین آماده کردن گوشت خوک و خوردن آن توسط آنان چه حکمی دارد؟ و ارتکاب اعمال منافی عفت و ارزشهای حاکم بر مردم، توسط آنان دارای چه حکمی است؟ مسئولین کارخانه‌ها و اشخاصی که با آنان در ارتباط هستند، چه تکلیفی دارند؟ بعد از اعلام به مسئولین کارخانه‌ها و نهادهای مربوطه در آن استان، اگر هیچ‌گونه اقدامی انجام ندهند، تکلیف چیست؟

ج: بر مسئولین مربوطه واجب است که به آنان دستور دهند که از تظاهر به اموری مثل شرابخواری، خوردن گوشت‌های حرام خودداری کنند و آنان را از خوردن علنی آنها منع نمایند. ولی اموری که با عفت عمومی منافات دارد، به هیچ وجه نباید به آنان اجازه انجام آن داده شود. به هر حال، از طرف مسئولین مربوطه باید تدابیر مناسبی در این باره اتخاذ شود.

س ۱۰۸۶: بعضی از برادران برای امر به معروف و نهی از منکر و نصیحت و ارشاد به مکان‌هایی می‌روند که ممکن است زنان بی‌حجاب در آنجا حضور داشته باشند، آیا از آنجا که برای امر به معروف به آنجا رفته‌اند، نگاه‌کردن به زنهای بی‌حجاب برای آنان جایز است؟

ج: نگاه اول اگر بدون قصد باشد، اشکال ندارد، ولی نگاه عمدی به غیر از صورت و دست‌ها تا مچ جایز نیست، هرچند به قصد امر به معروف باشد.

س ۱۰۸۷: وظیفه جوانان مؤمن در دانشگاه‌های مختلط در برابر مفاسدی که در بعضی از آن مکان‌ها مشاهده می‌کنند، چیست؟

ج: بر آنان واجب است که ضمن دوری جستن از ابتلا به مفاسد، در صورت تمکن و تحقق شرایط امر به معروف و نهی از منکر مبادرت به انجام این فریضه کنند.

جدید ترین استفتائات مقام معظم رهبری

امر به معروف و نهی از منکر در صورت احتمال ضرر

س: آیا امر به معروف و نهی از منکر به معلمان در صورتی که احتمال بدهیم که برای ما ضرر نمره‌ای داشته باشد جایز می‌باشد؟

ج) موارد معروف و منکر مختلف است و صرف احتمال ضعیف ضرر، رافع تکلیف نیست.

امر کافر به معروف

س: با توجه به وجوب امر به معروف آیا ما باید کافران را نیز امر به معروف کنیم؟

ج) مورد وجوب امر به معروف مورد علم طرف به معروف و منکر است و کفار ولو مکلف به فروع هستند ولی چون توجه و اعتقاد به حلیت و حرمت ندارند مورد امر به معروف و نهی از منکر نمی‌باشند.

تذکر به افرادی که از روی سهل انگاری نماز را نشسته می‌خوانند

س: باتوجه به اینکه نماز نشسته شرايطی دارد اما بسیاری از افراد مخصوصاً خانم‌های مسن با کوچکترین پا دردی نماز را نشسته می‌خوانند آیا باید به آنان تذکر داد؟

ج) در فرض مذکور تذکر لازم نیست مگر اینکه اشتباه ناشی از جهل به حکم باشد که در این صورت بنابر احتیاط ارشاد، لازم است.

تکرار امر به معروف

س: اگر فردی بعد از امر به معروف کار ناپسندش را تکرار کند آیا باید مجدداً او را ارشاد کنیم؟

ج) آری مجدداً با وجود شرایط امر به معروف و نهی از منکر لازم است امر به معروف و نهی از منکر کنید.

اعلان تخلفات به نیروی انتظامی

س: در همسایگی ما شخصی دارای دستگاه ماهواره است. اگر امر به معروف به صورت گفتار و به نرمی باعث شود ما متضرر شویم و یا احتمال این را بدهیم که در آنها اثری نداشته باشد. آیا وظیفه ما این است که به نیروی انتظامی اطلاع دهیم؟

ج) اگر از ماهواره استفاده‌ی حرام می‌شود و با اعلام به نیروی انتظامی جلوی استفاده حرام گرفته خواهد شد، اعلام، از مصادیق نهی از منکر است و لازم می‌شود.

تحصیل پست و مقام جهت امر به معروف و نهی از منکر

س: آیا برای انسان پیگیری و بدست آوردن مقامهایی که می‌تواند در آنها به روند امر به معروف و نهی از منکر در جامعه کمک کند واجب است؟

ج: تحصیل پست و مقام به هر طریقی که باشد جهت انجام مسئولیت‌ها در آینده واجب نیست ولی اگر اتفاقاً زمینه انجام واجب از قبیل امر به معروف و نهی از منکر پیش آمد، مبادرت بر انجام تکلیف، واجب است.

تذکر به افراد بدحجاب

س: در مورد افرادی که به حجاب بی‌اعتنایی می‌کنند چه وظیفه‌ای داریم؟

ج: با وجود شرایط، نهی از منکر زبانی واجب است.

چند استفتاء از آیت ا... خامنه ای درباره امر به معروف

سوال: آیا ترک امر به معروف و نهی از منکر بر اثر ترس از اخراج از کار، جایز است؟ مثلاً با این که می‌بیند مسئول یکی از مراکز آموزشی که با طبقه جوان در دانشگاه ارتباط دارد، مرتکب اعمال خلاف شرع می‌شود و یا زمینه ارتکاب گناه در آن مکان را فراهم می‌آورد. اگر او را نهی از منکر نماید ترس آن دارد که از طرف مسئول مقدمات اخراج او از کار فراهم شود.

جواب: به طور کلی اگر خوف دارد که در صورت اقدام به امر به معروف و نهی از منکر ضرر قابل توجهی متوجه خود او شود، انجام آن واجب نیست.

سوال: گاهی در اثنای امر به معروف و نهی از منکر مواردی پیش می‌آید که شخص گناهکار بر اثر عدم آگاهی از واجبات و احکام اسلامی، با نهی از منکر، نسبت به اسلام بدبین می‌شود، و اگر هم او را به حال خود رها کنیم، زمینه فساد و ارتکاب گناه توسط دیگران را فراهم می‌کند، تکلیف ما در این موارد چیست؟

جواب: امر به معروف و نهی از منکر با رعایت شرایط آن یک تکلیف شرعی عمومی برای حفظ احکام اسلام و سلامت جامعه است، و مجرد توهم اینکه موجب بدبینی فاعل منکر یا بعضی از مردم نسبت به اسلام می‌گردد، باعث نمی‌شود که این وظیفه بسیار مهم ترک شود.

سوال: آیا وظیفه افراد در امر به معروف و نهی از منکر این است که فقط به امر به معروف و نهی از منکر زبانی اکتفا کنند؟ آیا در صورت نیاز می‌توان همه مراتب مذکور در تحریرالوسیله را انجام داد؟

جواب: با توجه به این که در زمان حاکمیت و اقتدار حکومت اسلامی می‌توان مراتب دیگر امر به معروف و نهی از منکر را که بعد از مرحله امر و نهی زبانی هستند، به نیروهای امنیتی داخلی (پلیس) و قوه قضاییه واگذار کرد، به خصوص در مواردی که برای جلوگیری از ارتکاب معصیت چاره‌ای جز اعمال قدرت از طریق تصرف در اموال کسی که فعل حرام انجام می‌دهد یا تعزیر و حبس او و مانند آن نیست، در چنین زمانی با حاکمیت و اقتدار چنین حکومت اسلامی، واجب است مکلفین در امر به معروف و نهی از منکر به امر و نهی زبانی اکتفا کنند، و در صورت نیاز به توسل به زور، موضوع را به مسئولین ذیربط در نیروی انتظامی و قوه قضاییه ارجاع دهند و این منافاتی با فتاوی‌ای امام راحل «قدس سره» در این رابطه ندارد. ولی در زمان و مکانی که حاکمیت و اقتدار با حکومت اسلامی نیست، بر

مكلفين واجب است كه در صورت وجود شرايط، جميع مراتب امر به معروف و نهى از منكر را با رعايت ترتيب آن ها تا تحقق غرض انجام دهند.

آیت الله امام خمینی (رحمه الله)

رساله توضیح المسائل

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

مسئله ۲۷۹۱- چند چیز شرط است در واجب بودن امر به معروف و نهی از منکر:

اول: آن که کسی که می‌خواهد امر و نهی کند، بداند که آنچه شخص مکلف به جا نمی‌آورد واجب است به جا آورد، و آنچه به جا می‌آورد باید ترك کند. و بر کسی که معروف و منکر را نمی‌داند واجب نیست.

دوم: آن که احتمال بدهد امر و نهی او تأثیر می‌کند، پس اگر بداند اثر نمی‌کند واجب نیست.

سوم: آن که بداند شخص معصیت کار بنا دارد که معصیت خود را تکرار کند، پس اگر بداند یا گمان کند یا احتمال صحیح بدهد که تکرار نمی‌کند واجب نیست.

چهارم: آن که در امر و نهی مفسده‌ای نباشد، پس اگر بداند یا گمان کند که اگر امر یا نهی کند ضرر جانی یا عرضی و آبرویی یا مالی قابل توجه به او می‌رسد واجب نیست، بلکه اگر احتمال صحیح بدهد که از آن ترس ضررهای مذکور را پیدا کند واجب نیست بلکه اگر بترسد که ضرری متوجه متعلقان او می‌شود واجب نیست، بلکه با احتمال وقوع ضرر جانی یا عرضی و آبرویی یا مالی موجب حرج بر بعضی مؤمنین، واجب نمی‌شود بلکه در بسیاری از موارد حرام است.

مسئله ۲۷۹۲- اگر معروف یا منکر از اموری باشد که شارع مقدس به آن اهمیت زیاد می‌دهد مثل اصول دین یا مذهب و حفظ قرآن مجید و حفظ عقاید مسلمانان یا احکام ضروریه، باید ملاحظه اهمیت شود، و مجرد ضرر، موجب واجب نبودن نمی‌شود، پس اگر توقف داشته باشد حفظ عقاید مسلمانان یا حفظ احکام ضروریه اسلام بر بذل جان و مال، واجب است بذل آن.

مسئله ۲۷۹۳- اگر بدعتی در اسلام واقع شود مثل منکراتی که دولتها اجرا می‌کنند به اسم دین مبین اسلام، واجب است خصوصاً بر علمای اسلام اظهار حق و انکار باطل، و اگر سکوت علمای اعلام موجب هتک مقام علم و موجب اسائه ظن به علمای اسلام شود واجب است اظهار حق به هر نحوی که ممکن است اگر چه بدانند تأثیر نمی‌کند.

مسئله ۲۷۹۴- اگر احتمال صحیح داده شود که سکوت موجب آن می‌شود که منکری معروف شود یا معروفی منکر شود واجب است خصوصاً بر علمای اعلام اظهار حق و اعلام آن، و جایز نیست سکوت.

مسئله ۲۷۹۵- اگر سکوت علمای اعلام موجب تقویت ظالم شود یا موجب تأیید او گردد یا موجب جرأت او شود بر سایر محرمات، واجب است اظهار حق و انکار باطل اگر چه تأثیر فعلی نداشته باشد.

مسئله ۲۷۹۶- اگر سکوت علمای اعلام باعث شود که مردم به آنها بدگمان شوند و آنها را متهم کنند به سازش با دستگاه ظلم، واجب است اظهار حق و انکار باطل اگر چه بدانند جلوگیری از محرم نمی‌شود و اظهار آنها اثری برای رفع ظلم ندارد.

مسئله ۲۷۹۷- اگر ورود بعضی علمای اعلام در دستگاه ظلمه موجب شود که از مفسده‌ها و منکراتی جلوگیری شود واجب است تصدی آن امر مگر آن که مفسده اهمی در آن باشد، مثل آن که تصدی آنها باعث سستی عقاید مردم شود یا سلب اعتماد آنها به علما گردد، در این صورت جایز نیست.

مسئله ۲۷۹۸- جایز نیست برای علما و ائمه جماعت تصدی مدارس دینی از طرف دولت جائز و اداره اوقاف چنان دولتی چه حقوق خود و طلاب علوم دینی را از دولت جائز یا از مردم یا از موقوفات بگیرند اگر چه موقوفه خود مدرسه باشد زیرا دخالت دولت جائز در این امور و امثال آن مقدمه است برای هدم اساس اسلام به دستور مستعمرین که در جمیع دول اسلامی اشباه آن اجرا شد یا در شرف اجراست.

مسئله ۲۷۹۹- جایز نیست برای طلاب علوم دینی دخول در مؤسسات دولتی که به اسم مؤسسات دینی تأسیس نموده‌اند مثل مدارس دینی که دولتهای جائز در آنها دخالت می‌نمایند، و از متولیان گرفته‌اند، و یا متولیان را تحت سلطه و نفوذ خود قرار داده‌اند، و آنچه با دست اداره اوقاف یا به تصویب آن به آنها بدهند حرام است.

مسئله ۲۸۰۰- جایز نیست برای طلاب علوم دینی دخول در مدارس که بعضی معممین و ائمه جماعت از طرف دولت جائز و یا با اشاره دولت تصدی نموده‌اند چه برنامه تحصیلی از طرف دولت جائز باشد یا از طرف این نحو متصدیان که عمال دولت جائز هستند، زیرا در این امور نقشه محو آثار اسلام و احکام قرآن کریم کشیده شده است.

مسئله ۲۸۰۱- کسانی که با لباس اهل علم، در این مؤسسات که به اشاره دولت جائز تأسیس شده است وارد شوند، لازم است مسلمانان و متدینین از آنها اعراض کنند و با آنها معاشرت نکنند، و آنها محکوم به عدم عدالت هستند و نماز جماعت با آنها جایز نیست، و طلاق در محضر آنها باطل است، و سهم مبارک امام علیه السلام و سهم سادات عظام را نباید به آنها بدهند، و اگر دادند از ذمه آنها ساقط نمی‌شود، و اگر اهل منبر هستند لازم است آنها را دعوت برای منبر نکنند، و در مجالسی که این قبیل اشخاص از طرف دولت جائز برای ترویج باطل و تشریح برنامه‌های خلاف اسلام منبر می‌روند شرکت نکنند.

مسئله ۲۸۰۲- در تصدی این نحو معممین که عمال ظلمه هستند، مفسد عظیمه‌ای است که به تدریج آثار آن ظاهر خواهد شد، و لهذا نباید مسلمانان به عذرهایی که آنها برای تصدی می‌آورند اعتنا کنند و علمای اعلام نیز لازم است آنها را از حوزه‌های خود اخراج نمایند و با آنها معاشرت نکنند، و بر کافه علمای اعلام و طلاب علوم دینی و خطبای محترم و سایر طبقات مطلع از دسایس عمال اجانب لازم است این اشخاص فاسق فاسد را به ملت معرفی کنند، و مردم را از شر آنها بر حذر دارند.

مسئله ۲۸۰۳- اگر به واسطه قرآینی ظن حاصل شد که شخص متصدی که به لباس اهل علم است مؤسسه را از طرف دولت جائز تصدی نموده است لازم است که به مفاد مسئله ۲۸۰۱ با آنها عمل شود یا آن که برائت او ثابت شود.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

مسئله ۲۸۰۴- برای امر به معروف و نهی از منکر مراتبی است، و جایز نیست با احتمال حاصل شدن مقصود از مرتبه پایین، به مراتب دیگر عمل شود.

مسئله ۲۸۰۵- مرتبه اول آن که با شخص معصیت کار طوری عمل شود که بفهمد برای ارتکاب او به معصیت، این نحو عمل با او شده است، مثل این که از او رو برگرداند، یا با چهره عبوس با او ملاقات کند، یا ترك مراوده با او کند و از او اعراض کند به نحوی که معلوم شود این امور برای آن است که او ترك معصیت کند.

مسئله ۲۸۰۶- اگر در این مرتبه درجاتی باشد لازم است با احتمال تأثیر درجه خفیفتر، به همان اکتفا کند، مثلاً اگر احتمال می‌دهد که با ترك تکلم با او، مقصود حاصل می‌شود، به همان اکتفا کند و به درجه بالاتر، عمل نکند، خصوصاً اگر طرف شخصی است که این نحو عمل موجب هتك او می‌شود.

مسئله ۲۸۰۷- اگر اعراض نمودن و ترك معاشرت با معصیت کار موجب تخفیف معصیت می‌شود یا احتمال بدهد که موجب تخفیف می‌شود، واجب است اگر چه بداند موجب ترك بکلی نمی‌شود، و این امر در صورتی است که با مراتب دیگر، نتواند از معصیت جلوگیری کند.

مسئله ۲۸۰۸- اگر علمای اعلام احتمال بدهند که اعراض از ظلمه و سلاطین جور، موجب تخفیف ظلم آنها می‌شود، واجب است اعراض کنند از آنها، و به ملت مسلمان بفهمانند اعراض خود را.

مسئله ۲۸۰۹- اگر مراوده و معاشرت علمای اعلام با ظلمه و سلاطین جور، موجب تخفیف ظلم آنها شود، باید ملاحظه کنند که آیا ترك معاشرت اهم است- زیرا ممکن است معاشرت موجب سستی عقاید مردم شود، و موجب هتك اسلام و مراجع اسلام شود- یا تخفیف ظلم، پس هر کدام اهم است، به آن عمل کنند.

مسئله ۲۸۱۰- اگر معاشرت و مراوده علمای اعلام با ظلمه، خالی از مصلحت راجحه ملزمه باشد، نباید معاشرت کنند، زیرا این امر موجب اتهام آنها خواهد شد.

مسئله ۲۸۱۱- اگر ارتباط علمای اعلام با ظلمه، موجب تقویت آنها شود یا موجب تبرئه آنها پیش افراد بی‌اطلاع شود، یا موجب جرأت آنها گردد، یا موجب هتك مقام علم شود، واجب است ترك آن.

مسئله ۲۸۱۲- کسانی که ترویج مقاصد ظلمه را می‌کنند و کمک به جشنها و معاصی و ظلم آنها می‌کنند از قبیل بعض تجار و کسبه، لازم است بر مسلمانان که آنها را نهی کنند، و اگر تأثیر نکرد، از آنها اعراض کنند و با آنها معاشرت و معامله نکنند.

مسئله ۲۸۱۳- مرتبه دوم از امر به معروف و نهی از منکر، امر و نهی به زبان است، پس با احتمال تأثیر و حصول سایر شرایط گذشته، واجب است اهل معصیت را نهی کنند، و تارك واجب را امر کنند به آوردن واجب.

مسئله ۲۸۱۴- اگر احتمال بدهد که با موعظه و نصیحت، معصیت کار ترك می‌کند معصیت را، لازم است اکتفا به آن، و نباید از آن تجاوز کند.

مسئله ۲۸۱۵- اگر می‌داند که نصیحت تأثیر ندارد، واجب است با احتمال تأثیر امر و نهی الزامی کند، و اگر تأثیر نمی‌کند مگر با تشدید در گفتار و تهدید بر مخالفت، لازم است لکن باید از دروغ و معصیت دیگر احتراز شود.

مسئله ۲۸۱۶- جایز نیست برای جلوگیری از معصیت، ارتکاب معصیت مثل فحش و دروغ و اهانت، مگر آن که معصیت، از چیزهایی باشد که مورد اهتمام شارع مقدس باشد و راضی نباشد به آن به هیچ وجه، مثل قتل نفس محترمه، در این صورت باید جلوگیری کند به هر نحو ممکن است.

مسأله ۲۸۱۷- اگر عاصی ترك معصیت نمی‌کند مگر به جمع ما بین مرتبه اولی و ثانیه از انکار، واجب است جمع به این که هم از او اعراض کند، و ترك معاشرت نماید و با چهره عبوس با او ملاقات کند، و هم او را امر به معروف کند لفظاً و نهی کند لفظاً.

مسأله ۲۸۱۸- مرتبه سوم توسل به زور و جبر است، پس اگر بداند یا اطمینان داشته باشد که ترك منکر نمی‌کند یا واجب را به جا نمی‌آورد مگر با اعمال زور و جبر، واجب است لکن باید تجاوز از قدر لازم نکند.

مسأله ۲۸۱۹- اگر ممکن شود جلوگیری از معصیت به این که بین شخص و معصیت حایل شود و با این نحو مانع از معصیت شود، لازم است اقتصار به آن اگر محذور آن کمتر از چیزهای دیگر باشد.

مسأله ۲۸۲۰- اگر جلوگیری از معصیت توقف داشته باشد بر این که دست معصیت کار را بگیرد یا او را از محل معصیت بیرون کند یا در آلتی که به آن معصیت می‌کند تصرف کند، جایز است، بلکه واجب است عمل کند.

مسأله ۲۸۲۱- جایز نیست اموال محترمه معصیت کار را تلف کند مگر آن که لازمه جلوگیری از معصیت باشد، در این صورت اگر تلف کند ضامن نیست ظاهراً، و در غیر این صورت، ضامن و معصیت کار است.

مسأله ۲۸۲۲- اگر جلوگیری از معصیت توقف داشته باشد بر حبس نمودن معصیت کار، در محلی یا منع نمودن از آن که به محلی وارد شود، واجب است، با مراعات مقدار لازم و تجاوز ننمودن از آن.

مسأله ۲۸۲۳- اگر توقف داشته باشد جلوگیری از معصیت، بر كتك زدن و سخت گرفتن بر شخص معصیت کار، و در مضیقه قرار دادن او جایز است، لکن لازم است مراعات شود که زیاده‌روی نشود، و بهتر آن است که در این امر و نظیر آن اجازه از مجتهد جامع شرایط گرفته شود.

مسأله ۲۸۲۴- اگر جلوگیری از منکرات و اقامه واجبات موقوف باشد بر جرح و قتل، جایز نیست مگر به اذن مجتهد جامع شرایط با حصول شرایط آن.

مسأله ۲۸۲۵- اگر منکر از اموری است که شارع اقدس به آن اهتمام می‌دهد و راضی نیست به وقوع آن به هیچ وجه، جایز است دفع آن به هر نحو ممکن باشد، مثلاً اگر کسی خواست يك شخص را که جایز القتل نیست بکشد باید از او جلوگیری کرد، و اگر ممکن نیست دفاع از قتل مظلوم مگر به قتل ظالم، جایز است بلکه واجب است، و لازم نیست از مجتهد اذن حاصل نماید. لکن باید مراعات شود که در صورت امکان جلوگیری به نحو دیگری که به قتل منجر نشود به آن نحو عمل کند، و اگر از حد لازم تجاوز کند معصیت کار و احکام متعدّی بر او جاری خواهد شد.

آیت الله امام خمینی (رحمه الله)

استفتائات

س ۱- در شرایط امروز وظیفه ما نسبت به امر به معروف افرادی ناشناس که نمی‌دانیم اثر دارد یا ندارد چیست؟
ج- بر فرض احتمال اثر و اجتماع سایر شرایط واجب است.

س ۲- معاشرت با افرادی که عمل حرامی چون مشروب خواری و... انجام داده‌اند چگونه است؟
ج- با مراعات شرایط مقررّه نهی از منکر نمایند و ترك معاشرت یکی از درجات نهی از منکر است.

س ۳- خواهشمند است نظر خود را راجع به رفت و آمد و سایر ارتباطات؛ گفتگو، مصافحه، صله رحم، صرف غذای آنان، نماز خواندن در منزل ایشان، هدیه دادن و گرفتن با خانواده‌ها یا افرادی که خصوصیات ذیل را دارند چگونه است: افرادی که مخالف نظام جمهوری اسلامی هستند یا رعایت حجاب و اصول اسلامی- کلی یا جزئی- را نمی‌کنند یا وضع کسب و درآمدشان از نظر شرعی مشکوک و یا حرام یا مخلوطی از حرام و حلال است؟
ج- گفتگو و رفت و آمد با آنان اشکال ندارد بخصوص اگر موجب هدایت آنها شود ولی تصرف در اموال آنها در صورتی جایز است که علم به وجود مال حرام در آنچه مورد تصرف است نباشد.

س ۴- شخصی است که مبادرت به خوردن مشروبات الکلی می‌نماید و کارهای منافی با عفت انجام می‌دهد و به مراجع عالیقدر توهین می‌نماید، از نظر وظیفه شرعی، نصیحت و نهی از منکر شده است ولی متأسفانه مؤثر واقع نگردیده؛ تقاضا دارم حکم الله را از نظر معاشرت و طهارت و نجاست و حدّ شرعی بیان فرمایید.
ج- اگر ترك معاشرت موجب می‌شود شخص مشارالیه دست از اعمال خلاف خود بردارد لازم است از معاشرت با او خودداری نمایید و تا ارتداد او ثابت نشود، محکوم به حکم سایر مسلمین است.

س ۵- امروزه که در مناطق و کشورهای مختلف مسلمانان مشغول مبارزه با طاغوت و کفر جهانی هستند اگر در افرادی نقاط ضعفی مشاهده شود ولی موضع‌گیری در مقابل مبارزین و انقلابیون نداشته باشند آیا جایز است با آنان در جهت ضعفی که دارند مبارزه شود یا آنکه به منظور حفظ وحدت باید از نقاط ضعف چشم پوشی کرد و اساساً چه ضابطه ای می‌تواند ملاک تقدیم وحدت بر خط مبارزه یا بالعکس باشد؟
ج- اگر انقلاب اسلامی را تضعیف نمی‌کنند و توطئه بر ضد جمهوری اسلامی ندارند در امانند و نباید با آنان مبارزه کرد.

س ۶- روحانی نمایانی که آمریکا و یا دولتهای دست نشانده آمریکا و دیگر دولتهای کفر را با توجیهی که دارند علناً تأیید می‌کنند آیا جایز است که با چنین افرادی مبارزه شود و در مجلس و محافل از خط سیاسی آنان انتقاد شود تا به رسوایی کشیده شوند و عوام مردم فریب آنان را نخورند؟
ج- موارد مختلف است و ممکن است اشخاص مزبور را به مقامات جمهوری اسلامی معرفی کنند تا مسئولین اقدام مقتضی معمول دارند.

س ۷- افرادی در ادارات هستند که انسان احساس می‌کند با انقلاب میانه‌ای ندارند و فقط ظاهر خود را عوض کرده و احتمالاً گاهی اوقات هم کارشکنی می‌کنند آیا معرفی این طور افراد به مقامات ذی صلاح مملکت از نظر شرعی اشکال ندارد؟ رفت و آمد خانوادگی با آنان چه صورتی دارد؟

ج- در صورتی که کارشکنی بکنند بعد از ارشاد معرفی او اشکال ندارد.

س ۸- دوستی با کسی که مسلمان است و فرائض دینی خود را نظیر نماز و روزه انجام می‌دهد ولی اعتقادی به ولایت فقیه و رهبری امام خمینی و به دولت جمهوری اسلامی ایران ندارد و طرز فکر التقاطی دارد آیا لازم است با مباحثات، امر به معروف و نهی از منکر را انجام داد یا قطع رابطه کنیم؟

ج- آن را ارشاد نمایید.

س ۹- یکی از نزدیکان مخفیانه تریاک می‌کشد تکلیف من نسبت به او چیست؟ لطفاً فتوای امام را نسبت به خرید و فروش و کشیدن تریاک بنویسید؟

ج- او را ارشاد نمایید، خرید و فروش تریاک هم جایز نیست.

س ۱۰- آیا با اینکه می‌بینیم مردم در آشغال‌ها و زباله‌ها نان و برنج و گوشت و... می‌ریزند وظیفه ما نسبت به این امور چیست با اینکه اصراف و تبذیر و بی‌احترامی به نعمت‌های الهی است؟

ج- با مراعات شرایط امر به معروف و نهی از منکر نمایید.

س ۱۱- مدتی است در مغازه دوخته فروشی مشغول به کار هستم (صاحب) مغازه قسم‌های ناروا و دروغ‌های بی‌جا برای فروختن جنس خود می‌خورد آیا از نظر شرعی اشکال دارد من آنجا کار کنم یا نه؟ در ضمن جای دیگری برای کار کردن ندارم آیا شریک جرم او هستم یا نه؟

ج- کار کردن در آنجا اشکال ندارد ولی دروغ گفتن و قسم‌های دورغ خوردن حرام است او را نهی از منکر نمایید.

س ۱۲- شخصی مدت زیادی با رفت و آمدهای مشکوک و برخورد شبهه‌آمیز با همسر یکی از اقوام شوهر او را وادار نمود تا او را طلاق دهد و پس از پایان عده با او ازدواج کرد البته این شخص در زمان طاعت در بین دوستانش مشهور به فساد و فحشا بوده و توبه هم نکرده؛ رفت و آمد اقوامش با چنین شخصی چگونه باید باشد؟

ج- قطع رحم جایز نیست و رفت و آمد اشکال ندارد و با رعایت شرایط مقرر امر به معروف و نهی از منکر نمایید.

س ۱۳- بنده دارای چهار پسر عمو و یک دختر عمو می‌باشم که بطور کلی اهل عبادت نیستند که هیچ، اکثر درآمد آنها از قمار و خرید و فروش مواد مخدر می‌باشد و به مقدسات مکتب من نیز توهین می‌کنند و با حکومت طاغوتی گذشته که منافع آنها را از راه نامشروع تهیه می‌کرد موافق بوده و می‌باشند و حال هم در انتظار حکومت طاغوتی هستند انشاء الله که در خواب هم نخواهند دید، آیا من می‌توانم با ایشان آمد و رفت نمایم؟

ج- قطع رحم نکنید و تا می‌توانید آنها را ارشاد نمائید.

س ۱۴- اگر زنی در زندگی اولاً اطاعت از شوهر نکرد ثانیاً برای شوهرش ارزش قائل نبود ثالثاً اسرار زندگی را در همه جا فاش نمود رابعاً در زندگی مرتب دروغ گفت. تکلیف مرد از نظر شرعی با چنین زنی چیست؟

ج- باید او را امر به معروف و نهی از منکر نمایید.

س ۱۵- چندین سال است که ازدواج کرده‌ام خودم خیلی دنبال مسائل دینی و شرعی هستم و مقلد امام می‌باشم ولی متأسفانه همسرم زیاد به مسائل دینی اهمیت نمی‌دهد و بعضی اوقات پس از خیلی سر و صدا يك دفعه نماز می‌خواند و چند دفعه نمی‌خواند و این امر مرا زیاد رنج می‌دهد در اینجا وظیفه من چیست؟

۱- آیا خوردن غذایی که او درست می‌کند از نظر شرعی جایز است؟

۲- آیا در این مورد در روز قیامت من مسؤول نیستم؟

۳- آیا در اثر بی‌توجهی او به دین باید او را طلاق داد؟

ج- اگر منکر خدا یا رسول یا یکی از ضروریات دین نیست پاك و باید او را امر به معروف کنیم و اگر مؤثر نباشد شما معذور هستید و لازم نیست طلاق بدهید و اختیار طلاق در دست خود شماست.

س ۱۶- زنی که به مسائل شرعی مثل نماز و دیگر مسائل بی‌اهمیت باشد بخصوص نماز صبح را هیچ گاه به پا نمی‌دارد وظیفه شرعی شوهر او چیست؟

ج- باید او را امر به معروف نمایید و به خواندن نماز وادارش کنید.

س ۱۷- آیا صله رحم با خویشاوندی که کافر یا مرتد محسوب می‌شود نیز واجب است؟

ج- صله رحم مطلقاً واجب است.

س ۱۸- آیا انسان می‌تواند از نظر شرعی با خویشاوندانی که بی‌تقوا و بی‌نماز و ضد انقلاب‌اند از قبیل پدر، مادر، خواهر و غیره قطع رحم نمایند؟

ج- قطع رحم جایز نیست ولی باید آنها را با مراعات موازین، امر به معروف و نهی از منکر نمایند.

س ۱۹- اگر ارحام انسان مرتکب فسق علنی شوند و به طوری که معاشرت با آنها انسان را نیز در معرض گناه قرار دهد آیا باز هم معاشرت با آنان واجب است؟

ج- باید سعی کند در گناه واقع نشود بلکه آنان را ارشاد نماید.

س ۲۰- اینجانب پدری دارم که خوش اخلاق نیست و مغرور و خودپرور می‌باشد در حق خانواده خود ظلم روا می‌دارد و من از وقتی که به تکلیف رسیده‌ام در حال مبارزه با پدرم هستم اگر جوابش را همان موقع در حضور دیگران بدهم که کار نادرست و ناشایست انجام داده‌ام و اگر تنها با پدرم صحبت نمایم حرفم را قبول نمی‌کند و می‌گوید در مقابل پدرت درشتی نکن، خلاصه نمی‌دانم چه کنم آیا شما صلاح می‌دانید که من این صحبتها را بنمایم یا نه؟

ج- احترام والدین و مراعات ادب در صحبت با آنان لازم است و در موارد لزوم امر به معروف و نهی از منکر اگر مایوس از تأثیر باشید تکلیف ساقط است.

س ۲۱- فرزند پدری هستم که هیچ گونه اعتقادی به خدا و پیامبر و معاد ندارد و مسلماً نماز نمی‌خواند بلکه در مواردی توهین به آستان خدا و پیامبر می‌کند و با انقلاب فوق‌العاده بد است اخلاق خانوادگی او به خاطر اینکه مادرم و خواهرم و برادرانم همه معتقد به مبانی مذهبی هستند فوق‌العاده تند و به دور از عواطف پدری است من تا آنجا که توانستم با محبت و رفتار ملایم با پدرم صحبت کرده و او را از روشی که در دعوا و ناسزاگویی از طرف پدرم در خانواده شدیدتر شده و من هم با پدرم دعوا کرده و از او قهر نموده‌ام البته متذکر می‌شوم که من ازدواج کرده و در منزل همسرم زندگی می‌کنم و شوهرم گفته است که راضی نیستم دیگر به خانه پدر و مادرت بروی. حال از امام عزیز می‌خواهم تکلیف این جانب را نسبت به پدرم که کافر به همه چیز است روشن کند.

ج- از قطع رحم اجتناب کنید و حتی المقدور در هدایت او کوشش نمایید.

س ۲۲- با مجروحانی که بر اثر عدم اعتقاد کامل نماز را برپا نمی‌دارند به عنوان يك پرستار چگونه باید رفتار کرد؟

ج- وظیفه امر به معروف و نهی از منکر است با مراعات مقررات آن.

س ۲۳- آیا دختری با شرط رعایت کردن موازین اسلامی می‌تواند پسری را راهنمایی و کمک کند؟

ج- با مراعات موازین اسلامی مانعی ندارد.

آیت الله سیستانی (حفظه الله)

رساله توضیح المسائل

✓ امر به معروف و نهی از منکر از بزرگترین واجبات دینی است ، و خداوند متعال در قرآن کریم می فرماید : «وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ»

باید از شما «أُمَّةٌ اسلامی» گروهی باشند که بسوی نیکی دعوت کنند ، و امر به معروف و نهی از منکر نمایند . و آنان هستند که رستگارند .

✓ از رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم روایت شده که فرمود : «لَا تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا أَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنْكَرِ وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ ، فَإِذَا لَمْ يَفْعَلُوا ذَلِكَ تَزَعَّتْ عَنْهُمْ الْبَرَكَاتُ ، وَسَلَّطَ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ ، وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ نَاصِرٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ» .

«أُمَّةٌ من مادامیکه امر به المعروف و نهی از منکر نمایند ، و یکدیگر را به احسان و نیکی کمک کنند ، در خیر و خوبی خواهند بود ، و اگر چنین نباشند برکت از آنان برداشته خواهد شد ، و بعضی از آنها بر بعضی دیگر - به ظلم - مسلط خواهد گردید ، و در زمین و آسمان یار و یآوری نخواهند داشت»

از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام هم چنین روایت شده است : «لَا تَتْرَكُوا الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ فَيَوَلَّى عَلَيْكُمْ شَرَارُكُمْ ، ثُمَّ تَدْعُونَ فَلَا ، يَسْتَجَابُ لَكُمْ» .

امر به معروف و نهی از منکر را ترك ننمائید ، و گرنه بدترین افراد بر شما حکومت خواهند کرد ، و دعاهاى شما هم مستجاب نخواهد شد» .

مسئله ۱ - امر به معروف و نهی از منکر ، در صورتی واجب می شود که انجام دادن معروف و انجام دادن منکر حرام باشد ، و در این صورت امر به معروف و نهی از منکر واجب کفائی است ، و اگر بعضی از افراد به این وظیفه عمل کند ، از دیگران ساقط می شود ، ولی بر همه لازم است که اگر با فعل حرام و ترك واجبی مواجه شدند بی تفاوت نباشند ، و انزجار خود را با گفتار و کردار ابراز نمایند و این مقدار واجب عینی است .

و از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام چنین آمده است که : «أَمَرْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُلْقِيَ أَهْلَ الْمَعَاصِي بِوَجْهِهِ مَكْفُورَةً» .

«رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم به ما دستور داد که با گنهکاران با صورتی درهم کشیده مواجه شویم» .

در صورتی که انجام دادن معروف مستحب است - نه واجب - و انجام دادن منکر مکروه است - نه حرام - امر به معروف و نهی از منکر ، نیز مستحب است .

و در امر به معروف و نهی از منکر باید حیثیت و شخصیت خلافاکار در نظر گرفته شود ، که به او اذیت و اهانت نگردد ، همچنین نباید خیلی سخت و دشوار گرفت که سبب انزجار او از دین و برنامه های دینی شود .

مسئله ۲ - در وجوب امر به معروف و نهی از منکر باید شرائط زیر وجود داشته باشد :

۱ - شناخت معروف و منکر ولو به طور اجمال . بنابراین کسی که معروف و منکر را نمی‌شناسد ، و آنها را از همدیگر تشخیص نمی‌دهد ، امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست ، بلی گاهی برای امر به معروف و نهی از منکر کردن یاد گرفتن و شناختن معروف و منکر ، واجب می‌شود .

۲ - احتمال تأثیر در شخص خلافاً . بنابراین اگر کسی می‌داند که سخن و گفته او اثر ندارد ، مشهور بین فقهاء آن است که در این صورت وظیفه ندارد ، و امر به معروف و نهی از منکر بر او واجب نیست ، ولی احتیاط واجب آن است که کراهت و ناراحتی خود را از کارهای ناشایسته خلافاً بهر طوری که ممکن است اظهار نماید ، هر چند بداند که در او اثر نخواهد داشت .

۳ - قصد ادامه کارهای ناشایسته و خلاف از شخص خلافاً . بنابراین شخص خلافاً چنانچه نخواهد کارهای خلاف خود را تکرار کند و دوباره مرتکب شود ، امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست .

۴ - معذور نبودن شخص خلافاً در کارهای زشت و خلاف خود ، با اعتقاد اینکه کار زشتی که انجام داده حرام نبوده ، بلکه مباح بوده ، و یا کار خوبی که ترك کرده واجب نبوده است .

بلی اگر منکر از کارهایی باشد که شارع مقدّس هرگز بوقوع آن راضی نیست - مثل قتل نفس محرم - جلوگیری از آن واجب است ، هر چند انجام دهنده معذور باشد ، و حتّی مکلف هم نباشد .

۵ - ضرر جانی یا آبرویی و یا مالی - بمقدار قابل توجّه - شخص امر کننده به معروف و نهی کننده از منکر را تحدید نکند ، و مشقّت و دشواری غیر قابل تحمل وجود نداشته باشد ، مگر اینکه کار معروف - خوب - و منکر - بد - بقدری نزد شارع مقدّس مهم باشد که باید در راه آن ضررها و دشواریها را تحمل نمود .

اگر بخود امر به معروف و نهی از منکر کننده ضرر متوجّه نشود ، ولی بر کسان دیگر از مسلمین ضرر جانی ، یا آبرویی ، و یا مالی معتنا به متوجّه گردد ، امر به معروف و نهی از منکر واجب نمی‌شود ، که در اینصورت اهمّیّت ضرر و آن کار مقایسه می‌گردد که گاهی در صورت ضرر هم امر به معروف ، و نهی از منکر ساقط نمی‌شود .

مسأله ۲ - امر به معروف و نهی از منکر دارای مراتبی است :

۱ - اظهار انزجار درونی و قلبی ، مانند روگرداندن ، و سخن نگفتن یا شخص گنهکار.

۲ - با زبان ، و بصورت وعظ و ارشاد .

۳ - إجراءات عملی ، از قبیل كتك زدن و حبس نمودن .

و لازم است ابتداءً از مرتبه اوّل یا دوم شروع نماید ، و اوّل آنرا انتخاب بکند که ادّیت آن کمتر و تأثیر آن بیشتر است ، و اگر نتیجه نگرفت به مراتب بعدی و سخت و دشوار دست بزند ، و درجه‌های بعدی را انتخاب کند .

و اگر اظهار انزجار قلبی و زبان - مرتبه اوّل و دوم - مؤثر واقع نشد نوبت می‌رسد به مرتبه عملی ، و احتیاط واجب آن است که در انتخاب مرتبه سوم - إجراءات عملی - از حاکم شرع اجازه بگیرد . و لازم است عمل را از آنجا شروع بکند که ناراحتی و ادّیت آن کمتر است ، و اگر نتیجه نگرفت با اعمال سخت‌تر و شدید اقدام نماید ، ولی نباید بحدّی برسد که سبب شکستن عضو و یا مجروح شدن بدن باشد .

مسأله ۴ - وجوب امر به معروف و نهی از منکر ، بر هر مکلف نسبت به خانواده و نزدیکان شدیدتر است ، بنابراین اگر کسی در خانواده و نزدیکان خود نسبت به واجبات دینی ، از قبیل نماز ، و روزه و خمس و . . . بی توجّهی و سبک شمردن احساس نماید ، و نسبت به ارتکاب محرّمات - از قبیل غیبت ، و دروغ و . . . بی مبالاتی و بی باکی ببیند ،

باید اهمیت بیشتری ، با مراعات مراتب سه گانه امر به معروف و نهی از منکر جلو کارهای زشت آنها را بگیرد ، و آنها را با انجام کارهای خوب دعوت نماید .

ولی نسبت به پدر و مادر احتیاط واجب است که با ملایمت و نرمی آنها را راهنمایی بکند و هیچوقت با خشونت با آنها روبرو نشود .

آیت الله سیستانی (حفظه الله)

استفتائات

سؤال :

آیا مرد اجازه دارد که حجاب را به همسر و فرزندان خود تحمیل کند؟

جواب :

مرد نمی تواند همسر خود را مجبور کند به رعایت کردن حجاب ولی می تواند او را از بیرون رفتن منع کند حتی با حجاب. پس می تواند شرط کند که اگر حجاب کامل پوشید حق دارد خارج شود. و اما در مورد فرزندان بالغ نمی تواند آنها را مجبور کند و تنها از راه تبلیغ صحیح و ارشاد و امر به معروف باید آنها را وادار نماید.

سؤال :

آیا امر به معروف و نهی از منکر با وجود احتمال تأثیر و ایمنی از ضرر در مورد کسی که از دوستداران اهل بیت نیست و یا کافر است، واجب است؟

جواب :

بلی، اگر همه شرایط فراهم باشد واجب است. و از جمله شرایط آن است که شخص در ارتکاب منکر و یا ترك واجب، معذور نبوده باشد و جاهل مقصر و معذور نیست پس او را نخست باید ارشاد و راهنمایی کرد سپس اگر مخالفت ورزید مورد امر و نهی قرار داد.

و این، در صورتی است که منکر از چیزهایی نباشد که شارع مقدس به هیچ وجه راضی به وقوع آن نیست مثل فساد در روی زمین و آدم کشی و خونریزی و امثال آن و گرنه جلو آنگونه کارها باید گرفته شود هر چند که کننده، جاهل قاصر بوده باشد.

آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی (حفظه الله)

رساله توضیح المسائل

امر به معروف و نهی از منکر

مسئله ۲۸۵۹. امر به معروف و نهی از منکر، یکی از تعالیم مهمه اسلامی است که حیثیت و شرافت و بقاء عزت و ترقی و تعالی مسلمانان، و اجرای احکام و جلوگیری از فحشا و فساد و تأمین امنیت اجتماعی، به آن وابسته است.

مسئله ۲۸۶۰. اگر معروف، واجب باشد و انسان ملتفت شود که شخصی آن را ترک می‌کند امر به آن - با شرایطی که بعداً ذکر می‌شود - واجب است.

مسئله ۲۸۶۱. معروف اگر مستحب باشد امر به آن مستحب است و چون منکر عبارت است از فعل قبیح حرام، نهی از آن واجب است و وجوب، در هر دو، وجوب کفایی است و به فعل دیگری، ساقط می‌شود.

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

مسئله ۲۸۶۲. شرایط امر به معروف و نهی از منکر پنج چیز است:

اول - آن که آمر و ناهی، معروف و منکر را بشناسد و یقین داشته باشد بوجوب معروف و حرمت منکر، و ایمن باشد از اشتباه خودش.

دوم - آن که احتمال بدهد که امر و نهی او تأثیر داشته باشد، پس اگر احتمال عقلایی ندهد که امر و نهی او اثر دارد، وجوب آن ساقط می‌شود.

سوم - آن که کسی که واجب را ترک نموده و یا فعل حرام را به جا آورده، اصرار به آن داشته باشد، پس اگر بداند که مرتدع شده و بعد مرتکب نمی‌شود ساقط می‌شود.

چهارم - آن که واجب بودن معروف و حرام بودن منکر در حق فاعل، منجز و ثابت باشد و در ترک واجب و فعل حرام عذری نداشته باشد، پس اگر فاعل معتقد باشد به مباح بودن فعل حرامی و یا به جواز ترک واجبی در این صورت امر به معروف و نهی از منکر، ساقط

می‌شود. و همین طور است در هر موردی که تارك واجب و فاعل حرام عذر داشته باشد. بلی از راه تنبیه غافل و ارشاد جاهل، تنبیه و ارشاد، لازم است.

پنجم - آن که در امر و نهی او مفسده و ضرری نباشد، پس با احتمال عقلایی به ضرر و مفسده، ساقط می‌شود.

درجات امر به معروف و نهی از منکر

مسأله ۲۸۶۳. لازمه ایمان به خداوند متعال و ایمان به انبیاء عظام صلوات الله علیهم اجمعین و ایمان به احکام الهی آن است که شخص مؤمن، قلباً از منکر و معصیت خداوند متعال، منجز باشد و منکر را قلباً انکار کند.

مسأله ۲۸۶۴. چون مقصود از امر به معروف و نهی از منکر آن است که مرتکب فعل حرام و ترک واجب، این عمل را ترک کند پس اگر به مجرد اظهار کراهت از این عمل - ولو به اعراض و ترک معاشرت و مراوده - مرتکب، مرتد می شود و ترک می کند، کافی است در اداء وظیفه امر به معروف و نهی از منکر و حاجت به امر و نهی علاوه نیست و این، درجه اول از امر به معروف و نهی از منکر است.

مسأله ۲۸۶۵. درجه دوم از امر به معروف و نهی از منکر آن است که اگر مرتکب منکر، با اظهار کراهت، ترک معصیت نکرد با حسن خلق و کلام حسن او را امر به ترک منکر نماید و مصالح ترک منکر و فعل معروف و مفاسد عکس آن را بیان کند تا مرتکب، متنبه شود و ترک معصیت بنماید، و اگر به همین مقدار مرتکب، متنبه شد و معصیت را ترک کرد اداء وظیفه شده است.

مسأله ۲۸۶۶. درجه سوم از امر به معروف و نهی از منکر آن است که اگر معصیت کار، به زبان خوش و کلام حسن، ترک معصیت نکرد با غلظت و کلام خشن و تعییر و سرزنش، امر و نهی کند با مراعات ترتیب درجات زبری و خشونت.

مسأله ۲۸۶۷. درجه چهارم از امر به معروف و نهی از منکر آن است که معصیت کار، از درجات مذکوره، ترک معصیت نکند و مصر باشد در این صورت اگر بداند به زدن، ترک می کند و یا اقلاً احتمال عقلایی باشد که زدن، مؤثر است و از ضرر به جان و مال و عرض خود یا مسلمان دیگری ایمن باشد واجب است زدن به مقداری که ترک معصیت کند به شرط آن که منجر به جرح و قتل نشود.

مسأله ۲۸۶۸. اگر شخص با اهل معصیت، محشور باشد و بتواند به ترک معصیت، از معصیت آنها جلوگیری نماید، بهترین طریقه امر به معروف و نهی از منکر است مثلاً اگر رفیق انسان بخواهد غیبت کند انسان از استماع، معذرت بخواهد و بگوید من از خدا می ترسم غیبت کنم و اگر در بین تارک الصلاة ها باشد مراقب خواندن نماز باشد یا بین روزه خورها مراقب روزه باشد تا آنها به همین خواندن نماز و گرفتن روزه، تشویق شوند و نماز بخوانند و روزه بگیرند، بهترین اقسام نهی از منکر و امر به معروف را انجام داده است.

مسأله ۲۸۶۹. به جای آوردن معروف و ترک نمودن منکر، بر هر مسلمان، واجب است و لکن آنان که امر و نهی می کنند باید در عمل به معروف و ترک منکر، بر دیگران، پیش قدم باشند زیرا عمل، شرط تأثیر گفتار است.

مسأله ۲۸۷۰. وجوب امر به معروف و نهی از منکر، در باره مکلف، نسبت به اهل خودش تأکید بیشتر دارد پس اگر انسان ببیند که اهل خودش از واجبات، تهاون میورزد، مثلاً نماز نمی خواند یا اگر بخواند دارای قرائت صحیح نیست یا وضوی صحیح نمی گیرد یا آن که با بدن و لباس نجس، نماز می خواند در این صورت لازم است به ترتیبی که گفته شد، آنها را امر و نهی کند.

آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی (حفظه الله)

استفتائات

س. بنظر شما، آیا همکاری بین آحاد مختلف جامعه اسلامی در اجرای فریضه امر به معروف و نهی از منکر ضروری است یا هر کس به تنهایی می‌تواند از عهده این کار برآید؟

ج. امر به معروف و نهی از منکر یکی از تکالیف اجتماعی است که در بعض موارد با همت و اقدام يك نفر انجام می‌پذیرد و در بعض مواقع، موقوف به قیام چند نفر، بلکه محتاج به اقدام و همکاری يك جمعیت و امت است. پس نمی‌توان اقدام يك نفر را در همه موارد کافی شمرد و از دیگران تکلیف را ساقط دانست؛ زیرا اولاً: همکاری و همصدا شدن دیگران با آن کس که امر به معروف و نهی از منکر می‌کند، باعث کمال تأثیر و حصول مقصود است. اگر هزار نفر در يك موضوع موافق یکدیگر اظهارنظر کنند از حیث اثر با نظری که يك نفر اظهار نماید یکسان نیست. و ثانیاً: بیانات اشخاص و طرز ادای مطالب و سلیقه‌هایی که در این موارد اعمال می‌شود در تأثیر، تفاوت دارد. بسیار اتفاق افتاده که شخصی از مواعظ و نصایح طولانی يك نفر متنبّه نشده، ولی با يك کلمه که از دیگری شنیده فوراً متنبّه و بیدار گردیده است.

و ثالثاً: در مورد بعضی از منکرات که میان جامعه رایج می‌شود یا بعضی از فرائض و واجباتی که ترك آن متداول می‌گردد و همچنین نسبت به بعض اشخاص که باید امر به معروف و نهی از منکر شوند، جز با کمک و همکاری افراد و همصدا شدن جمعیت بسیار، موفقیت حاصل نمی‌شود.

مخصوصاً همراهی و همکاری کسانی که در میان جامعه دارای شخصیت و وزن علمی و مقام و نفوذ هستند در پیشرفت مقصد مشروع امر به معروف و ناهی از منکر دخالت بسیار دارد؛ زیرا مرتکبین معاصی وقتی ببینند جامعه به آنها با دیده تنفر نگاه می‌کند و کار آنها را زشت و خلاف شرافت و انسانیت تشخیص می‌دهد، یا کسانی که دارای مقامات و یا اطلاعات و معلوماتی هستند عمل او را تقبیح می‌نمایند، بیشتر راه منحرفی را که در پیش گرفته‌اند ترك می‌کنند. پس تأثیر امر به معروف و نهی از منکر، غالباً محتاج به همکاری و تعاون است. اگر چنانچه آمرین به معروف را تنها گذارند، موفقیت لازم به دست نخواهد آمد.

س. چگونه است با آن که بسیاری از مصالح و فواید امر بمرعوف و نهی از منکر و زیان‌های ترك آن را می‌دانیم، در ادای این فریضه کوتاهی می‌کنیم؟

ج. بعض علل این بی‌قیدی بشرح ذیل است:

اول: «ضعف ایمان» را که علت العلل این بی‌اعتنایی است. ضعف ایمان قدرت و شجاعت اخلاقی را از انسان سلب کرده و او را تحت نفوذ و مرعوبیت از قدرت‌های موهومه و اعتبارات ظاهریه، خوار و زبون می‌سازد. بدترین نقطه ضعف انسان که با وجود آن او را از هیچ عمل زشت و ارتکاب خلاف وظیفه نمی‌توان مصون دانست، بی‌ایمانی و بی‌دینی است.

دوم: «طمع است». بسیاری از مردم با آن‌که آگاه و ملتفت هستند و خسارت ترك امر به معروف و نهی از منکر را می‌فهمند، برای طمعی که به مال یا استفاده از مقام اشخاص دارند به خیال آن‌که اگر فلان شخص را امر به معروف

کنند از مال او یا ریاست او بی بهره می مانند، در ادای این وظیفه سهل انگاری روا داشته و بسا که در حضور آنها معصیت ها واقع شود که چون خوی زشت طمع، آنان را فاقد حریت و آزادمنشی و صراحت لهجه کرده از نهی از منکر خودداری می کنند.

سوم: «ترس بی جا و خوف بیمورد است». پاره ای از مردم برای آن که رشد و بلوغ اخلاقی ندارند بیم و ترس بیجا غالباً از ادای این تکلیف باز می دارد و در پیش خودشان برای يك امر به معروف و نهی از منکر ساده و سهل که به هیچ مانع و محذوری برخورد نمی کند، مجاذیر و موانع بسیاری فرض نموده و خود را به خیال خویش، معذور می سازند. حتی گاهی این مردم ترسو به دیگران هم که امر به معروف و نهی از منکر می کنند اعتراض می نمایند و آنها را احساساتی و بی فکر می شمارند!

چهارم: «یأس و نومید از حصول مقصود است». بسیاری از مردم وقتی کثرت اهل معصیت و طغیان و قوه و قدرت و تظاهرات و رونق بازار آنها را می بینند، گمان می کنند با امر به معروف و نهی از منکر مخصوصاً با نداشتن همکار، نمی توان کاری انجام داد و مردم را عوض نمود.

س. در مقابل منکراتی که در جامعه صورت می پذیرد، کمترین کاری که می توانیم و باید آن را انجام دهیم چیست؟

ج. چون مقصود از امر به معروف و نهی از منکر آن است که مرتکب فعل حرام و ترك واجب، این عمل را ترك کند، پس اگر به مجرد اظهار کراهت از این عمل - ولو به اعراض و ترك معاشرت و مراوده- مرتکب، مرتدع می شود و ترك می کند، کافی است در اداء وظیفه امر به معروف و نهی از منکر و حاجت به امر و نهی بیشتر از این نیست.

س. بنظر حضرتعالی، آیا امر بمعروف و ناهي از منکر خود باید عامل به معروف و منکر باشد یا با عدم عمل هم می تواند امر بمعروف و نهی از منکر نماید؟

ج. بجا آوردن معروف و ترك نمودن منکر، بر هر مسلمانی، واجب است و لکن آنان که امر و نهی می کنند باید در عمل به معروف و ترك منکر، بر دیگران، پیش قدم باشند زیرا عمل، شرط تأثیر گفتار است.

س. شرایط امر به معروف و نهی از منکر چیست؟

ج. ۱) امر و ناهي، باید معروف و منکر را بشناسند.

۲) احتمال دهد امر و نهی او تأثیر دارد.

۳) امر و نهی، مفسده ای (ضرر جانی، مالی مهم و آبرویی) نداشته باشد.

۴) کسی که معروف را ترك می کند، و نیز کسی که منکر را انجام می دهد، بر ادامه عمل خود اصرار داشته باشد.

س. اگر کسی عملی را مرتکب شود که مرجع تقلید من آن را حرام می داند، ولی به نظر مرجع تقلید خودش جایز است، آیا باید او را از آن عمل نهی کنیم؟

ج. خیر، نهی او در این خصوص مورد ندارد.

س. در فريضه امر به معروف و نهی از منکر، آیا يك بار تذکر دادن كافي است يا بايد چندین بار تکرار کند؟

ج. اگر در تکرار تذکر، احتمال اثر مي‌دهد، بايد تکرار کند.

س. اگر پدر و مادر انسان، مرتکب گناه شوند، آیا نهی از منکر آنان بي‌احترامي محسوب نمي‌شود؟

ج. خير، نهی از منکر آنان، با فراهم بودن شرایط آن، بر فرزند واجب است؛ البته سعی کند این کار را با سخن نرم و اخلاق نیک، انجام دهد و این امر، بي‌احترامي به آنان محسوب نمي‌شود و اگر تأثیر نکرد، وظیفه دیگری ندارد.

س. در زمان حکومت اسلامي، اگر نیروي انتظامي در برخورد با مفاسد اجتماعي از خود جدیت نشان ندهد، وظیفه مردم چیست؟

ج. این واجب با وجود شرائط از کسی ساقط نمي‌شود، مگر آنکه دیگران به این فريضه عمل نمایند.

س. امروزه بیشتر مراسم‌هاي عروسي آلوده به انواع گناه‌هاست. وظیفه ما در برابر دعوت به اینگونه مراسم در صورتي که از اقوام نزدیک هم مي‌باشد چیست؟ با توجه به اینکه عدم اجابت دعوت، موجب قطع رحم مي‌شود.

ج. شرکت در اینگونه مجالس، شرکت در مجلس معصیت و حرام است و شخص مسلمان نباید در چنین مجالسي شرکت کند و باید علت آن را بگوید و چنانچه حاضر نشدن وي در مجالس معصیت سبب قطع رحم شد، اشکال ندارد چرا که در حقیقت، علت قطع رحم آنها هستند.

س. وظیفه‌ي بنده به عنوان يك دانشجو، در مورد شرکت در کلاس‌هاي مختلط و نیز بي‌حجابي‌هاي موجود در دانشگاه چیست؟

ج. شرکت در کلاس‌هاي مختلط اگر مستلزم حرام باشد (از قبیل نظر به نامحرم و غیره)، جائز نیست. دانشجویان مسلمان متعهد باید مؤکداً از اولیاء دانشگاه، مراعات تعالیم و ظواهر اسلامي را بخواهند که هم دانشجویان در معرض محرمات قرار نگیرند و هم دانشگاه از مفاسد مصون بماند.

س. برخي از افراد خانواده ما نماز نمي‌خوانند. آیا بيدار کردن آنها براي نماز جايز است؟

ج. بيدار کردن کسی که بنای خواندن نماز صبح را ندارد بعنوان امر به معروف واجب است ولي کسی که قصد نماز خواندن دارد و اتفاقاً خواب مانده است، بيدار کردنش واجب نیست.

س. اگر کسی در اداره‌اي رشوه بگیرد. آیا حق داریم به مسئولان مربوطه گزارش کنیم؟

ج. اول به خود او تذکر دهید و اگر تذکر را نپذیرفت، باید به مسئولان امر گزارش داد.

س. وظیفه شرعی فرزندی که تحت تکفل پدری که رعایت موازین شرعی را درباره کسب و در آمد حلال را نمی‌کند و یا اینکه خمس نمی‌دهد چیست؟ با فرض اینکه امر و نهی تأثیر ندارد.

ج. اگر امر بمعروف و نهی از منکر در او اثر نمی‌کند وظیفه‌ای ندارد، ولی اگر عین مالی را که از اموال پدر مورد ابتلاء او است بداند حرام است، باید از آن اجتناب نماید.

س. گاهی در وسایل نقلیه عمومی، مانند اتوبوس، مینی‌بوس و غیره، راننده‌ها نوارهای موسیقی پخش می‌کنند. وظیفه ما چیست؟

ج. در صورتی که احتمال تأثیر بدهید باید تذکر بدهید و الا لازم نیست و نباید به آن گوش داد.

س. همان‌طور که مستحضری در رسانه‌ها مخصوصاً تلویزیون برخی فیلم‌های خلاف شرع که مشتمل بر زنان بی‌حجاب و یا موسیقی‌های لہوی است پخش می‌شود. وظیفه ما چیست؟

ج. همه مسلمانان وظیفه دارند در برابر منکراتی که صورت می‌پذیرد نهی از منکر نمایند و اگر همه در برابر پخش این بی‌عفتی‌ها در این موارد اعتراض کنند، از رواج این منکرات جلوگیری می‌شود.

س. آیا جایز است با کسانی که نماز و روزه و احکام شرعی اسلام را بجا نمی‌آورند معاشرت کرد یا خیر؟

ج. اگر معاشرت به منظور ارشاد و امر بمعروف و نهی از منکر باشد اشکال ندارد، و اگر مؤثر واقع نشود ترك معاشرت نماید.

آیت الله فاضل لنکرانی (رحمه الله)

رساله توضیح المسائل

امر به معروف و نهی از منکر

مسئله: امر به معروف و نهی از منکر با شرائطی که ذکر خواهد شد، واجب است، و ترك آن معصیت است، و در مستحبات و مکروهات امر و نهی مستحب است.

مسئله: امر به معروف و نهی از منکر واجب کفائی می باشد و در صورتی که بعضی از مکلفین قیام به آن می کنند از دیگران ساقط است، و اگر اقامه معروف و جلوگیری از منکر موقوف بر اجتماع جمعی از مکلفین باشد واجب است اجتماع کنند.

مسئله: اگر بعضی امر و نهی کنند و مؤثر نشود و بعض دیگر احتمال بدهند که امر یا نهی آنها مؤثر است واجب است امر و یا نهی کنند.

مسئله: در امر به معروف و نهی از منکر بیان مسئله شرعیه کفایت نمی کند، بلکه باید مکلف امر و نهی کند.

مسئله: در امر به معروف و نهی از منکر قصد قربت معتبر نیست، بلکه مقصود اقامه واجب و جلوگیری از حرام است.

شرایط امر به معروف و نهی از منکر

مسئله: امر به معروف و نهی از منکر در صورتی که چهار شرط زیر وجود داشته باشد واجب می شود:

اول: آن کسی که می خواهد امر و نهی کند، بداند که آنچه شخص مکلف بجا نمی آورد واجب است بجا آورد، و آنچه بجا می آورد باید ترك کند. و بر کسی که معروف و منکر را نمی داند واجب نیست.

دوم: آن که احتمال بدهد امر و نهی او تأثیر می کند، پس اگر بداند اثر نمی کند واجب نیست.

سوم: آن که بداند و یا اطمینان داشته باشد شخص معصیت کار بنا دارد که معصیت خود را تکرار کند، پس اگر بداند یا گمان کند یا احتمال عقلایی بدهد که تکرار نمی کند واجب نیست.

چهارم: آن که در امر و نهی مفسده ای نباشد، پس اگر بداند یا گمان کند که در اثر امر یا نهی ضرر جانی یا عرضی و آبرویی یا مالی قابل توجه به او می رسد واجب نیست. بلکه اگر احتمال عقلایی بدهد که ضررهای مذکور به او می رسد واجب نیست. بلکه اگر بترسد که ضرری متوجه متعلقان او می شود واجب نیست، بلکه با احتمال وقوع ضرر جانی یا عرضی و آبرویی یا مالی موجب حرج بر بعضی مؤمنین، واجب نمی شود بلکه در بسیاری از موارد حرام است.

مسئله: به طور کلی در امر به معروف و نهی از منکر انسان باید با توجه به اهمیت معروف یا منکر در مقایسه با ضرر یا مؤونه ای که امر به معروف و نهی از منکر دارد اقدام کند که اگر اهمیت معروف یا منکر کمتر از ضرر و مؤونه امر به معروف و نهی از منکر باشد واجب نیست بلکه جایز نیست. و اگر اهمیت معروف و منکر بسیار زیاده تر از ضرر و

مؤونه نهی از منکر و امر به معروف باشد واجب است، هر چند ضرر زیادی داشته باشد و حتی اگر متوقف بر بذل جان و مال باشد.

مسأله : اگر بدعتی در اسلام واقع شود مثل منکراتی که دولت های جائز انجام می دهند به اسم دین مبین اسلام، واجب است خصوصاً بر علماء اسلام اظهار حق و انکار باطل، و اگر سکوت علماء اعلام موجب هتک مقام علم و موجب اسائه ظن به علماء اسلام شود واجب است اظهار حق به هر نحوی که ممکن است اگر چه بدانند تأثیر نمی کند.

مسأله : اگر سکوت علماء اعلام موجب تقویت ظالم شود یا موجب تأیید او گردد یا موجب جرأت او شود بر سایر محرمات، واجب است اظهار حق و انکار باطل اگر چه تأثیر فعلی نداشته باشد.

مراتب امر به معروف و نهی از منکر

مسأله : برای امر به معروف و نهی از منکر مراتبی است. و جائز نیست با حاصل شدن مقصود از مرتبه پائین، به مراتب دیگر عمل شود.

مسأله : مرتبه اول آن که با شخص معصیت کار طوری عمل شود که بفهمد برای ارتکاب او به معصیت، این برخورد با او شده است، مثل این که از او رو برگرداند، یا با چهره عبوس با او ملاقات کند، یا ترك مراوده با او کند و از او اعراض کند به نحوی که معلوم شود این امور برای آن است که او ترك معصیت کند و دیگر تکرار ننماید.

مسأله : اگر در این مرتبه درجاتی باشد با تأثیر درجه خفیف تر، به همان اکتفا کند، مثلاً اگر با عدم تکلم با او، مقصود حاصل می شود، به همان اکتفا کند و به درجه بالاتر، عمل نکند، خصوصاً اگر طرف، شخصی است که این نحو عمل موجب هتک او می شود.

مسأله : اگر اعراض نمودن و ترك معاشرت با معصیت کار موجب تخفیف معصیت می شود یا احتمال بدهد که موجب تخفیف می شود، واجب است.

مسأله : مرتبه دوم از امر به معروف و نهی از منکر، امر و نهی به زبان است، پس با احتمال تأثیر و حصول شرایط گذشته، واجب است اهل معصیت را نهی کنند، و تارك واجب را امر کنند که واجب را انجام دهد.

مسأله : اگر با موعظه و نصیحت، معصیت کار ترك می کند معصیت را، لازم است اکتفاء به آن، و نباید از آن تجاوز کند.

مسأله : اگر نصیحت تأثیر ندارد، واجب است با احتمال تأثیر امر و نهی الزامی کند، و اگر تأثیر نمی کند مگر با تشدید در گفتار و تهدید بر مخالفت، لازم است لکن باید از دروغ و معصیت دیگر احتراز شود.

مسأله : جایز نیست برای جلوگیری از معصیت، ارتکاب معصیت مثل فحش و

دروغ و اهانت، مگر آنکه معصیت، از چیزهایی باشد که مورد اهتمام شارع مقدس باشد و به آن راضی نباشد، مثل قتل نفس محترمه، در این صورت باید جلوگیری کند به هر نحو که ممکن است.

مسأله : اگر عاصی ترك معصیت نمی کند مگر به جمع ما بین مرتبه اولی و ثانیه، واجب است جمع به اینکه هم از او اعراض کند، و ترك معاشرت نماید و با چهره عبوس با او ملاقات کند، و هم او را امر به معروف کند لفظاً و نهی کند لفظاً.

مسئله : مرتبه سوم توسل به زور و جبر است، پس اگر بداند یا اطمینان داشته باشد که ترك منكر نمی کند یا واجب را بجا نمی آورد مگر با اعمال زور و جبر، واجب است لکن باید تجاوز از قدر لازم نکند.

مسئله : اگر ممکن شود جلوگیری از معصیت به اینکه بین شخص و معصیت حائل شود و با این نحو مانع از معصیت شود، لازم است اقتضای آن اگر محذور آن کمتر از چیزهای دیگر باشد.

مسئله : اگر جلوگیری از معصیت توقف داشته باشد بر اینکه دست معصیت کار را بگیرد یا او را از محل معصیت بیرون کند یا در آلتی که به آن معصیت می کند تصرف کند، جایز است، بلکه واجب است عمل کند.

مسئله : جایز نیست اموال محترمه معصیت کار را تلف کند مگر آنکه لازمه جلوگیری از معصیت باشد، در این صورت اگر تلف کند احتیاط لازم آن است که مثل یا قیمت آن را بپردازد و در غیر این صورت، ضامن و معصیت کار است.

مسئله : اگر جلوگیری از معصیت توقف داشته باشد بر حبس نمودن معصیت کار، در محلی یا منع نمودن از آنکه به محلی وارد شود، واجب است، با مراعات مقدار لازم و تجاوز ننمودن از آن.

مسئله : اگر توقف داشته باشد جلوگیری از معصیت، بر كترك زدن و سخت گرفتن بر شخص معصیت کار، و در مضیقه قرار دادن او جایز است، لکن لازم است مراعات شود که زیاده روی نشود، و بهتر بلکه احتیاط لازم آنست که در این امر و نظیر آن اجازه از مجتهد جامع الشرائط گرفته شود.

مسئله : اگر جلوگیری از منکرات و اقامه واجبات موقوف باشد بر جرح و قتل، جائز نیست مگر به اذن مجتهد جامع الشرائط با حصول شرائط آن.

مسئله : اگر منکر از اموری است که شارع اقدس به آن اهتمام می دهد و به وقوع آن به هیچوجه راضی نیست، جایز است دفع آن بهر نحو که ممکن باشد، مثلاً اگر کسی خواست يك شخص را که جایز القتل نیست بگشاید باید از او جلوگیری کرد و اگر ممکن نیست دفاع از قتل مظلوم مگر به قتل ظالم، جائز است بلکه واجب است، و لازم نیست از مجتهد اذن حاصل نماید لکن باید مراعات شود که در صورت امکان جلوگیری به نحو دیگری که به قتل منجر نشود به آن نحو عمل کند، و اگر از حد لازم تجاوز کند معصیت کار و احکام متعددی بر او جاری خواهد شد.

آیت الله مکارم شیرازی (حفظه الله)

استفتائات

امر به معروف و نهی از منکر :

۱- امر به معروف کسانی که زندگی اشرافی دارند

آیا شما می دانید روحانیت حاکم در کشور چه ظلم و ستمی بر مردم روا می دارند؟؟ آیا شما از زندگی اشرافی آقایان هم کیش خود خبر دارید؟ آیا وظیفه شما همین سکوت کردن است؟ آیا فقط کار مهم شما گفتن احکام شرعی ظاهری است؟ آیا پیامبر و امام هم نسبت به مردم این همه بی تفاوت بودند؟؟!!

سعی ما این است که خودمان زندگی متوسطی داشته باشیم و بحمدالله داریم، و به دیگران هم توصیه کرده و می کنیم، ضمناً توجه داشته باشید در تبلیغات رسانه های خارجی دروغ و بزرگ نمایی فراوان است.

۲- نهی از منکر مراجع عظام در برابر بی عدالتی ها

سکوت علما (خصوصاً مراجع عظام) در برابر بی عدالتیها و تضعیف حقوق مستضعفین به ویژه توسط افرادی که ظاهر مذهبی دارند چه حکمی دارد؟

ان شاء الله سکوت نمی کنند و به وظیفه خود عمل می کنند خواه مؤثر بیفتد یا نه.

۳- امر به معروف همسر به مرتب خواندن نماز

همسر من در خواندن نماز تنبلی و کاهلی می نماید و هر چه به او تذکر می دهم بعضاً دوباره مشاهده می کنیم در نماز تنبلی می نماید و نمازهایش قضا می شود ... حال وظیفه من در قبال ایشان و دینم چیست؟

باز هم به وظیفه امر به معروف و نهی از منکر ادامه دهید و مایوس نباشید ان شاء الله مشکل حل خواهد شد.

۴- قصد قربت در امر به معروف

آیا در امر به معروف و نهی از منکر قصد قربت شرط است؟

قصد قربت شرط نیست ولی بدون آن ثواب به کسی نمی دهند.

۵- مضر بودن امر به معروف و نهی از منکر

اگر امر به معروف و نهی از منکر در اداره باعث شود که انسان از مزایایی همچون اضافه کار و یا پاداشهای دیگر محروم شود، آیا باز هم واجب است؟

اگر موجب ضرر و زیان مهمّی نشود واجب است.

۶- ملتزم نکردن همسر به امور شرعی

اگر مردی همسرش را به امور شرعی و وظائف دینی ملتزم نکند، آیا فاسق محسوب می شود؟

اگر می تواند نهی از منکر کند و ترک نماید، فاسق است.

شرایط وجوب امر به معروف :

۱- سلب امر به معروف و نهی از منکر

❓ با وجود نهادی برای امر به معروف در نظام جمهوری اسلامی، آیا وظیفه امر به معروف و نهی از منکر از دیگران سلب می شود؟ و در صورت تداخل کار آنها با دیگران، تکلیف چیست؟

✍️ امر به معروف و نهی از منکر یک حکم عام است و همه به مقدار توان خود موظف به آن هستند و وجود چنین نهادی سلب مسئولیت از دیگران نمی کند و موارد تداخل را با برنامه ریزی باید حل کرد.

احکام امر به معروف و نهی از منکر :

۱- نهی از منکر برای رانندگانی که موسیقیهای نامشروع استفاده می کنند

❓ گاهی که در تاکسی یا اتوبوس سوار می شویم راننده نوار موسیقی زن روشن می کند اگر انسان بداند با تذکر وی ممکن است نوار را خاموش کند اما بعد از پیاده شدن وی دوباره روشن می کند وظیفه اش چیست؟

- بعضی راننده های اتوبوس عنوان می کنند که اگر نوار گوش نکنند خوابشان می برد در این حالت وظیفه انسان چیست؟

۱- باید تذکر دهد و به وظیفه نهی از منکر با زبان خوش توأم با ادب و منطق عمل کند.

۲- باید آنها را توجیه کرد که برای این منظور از نوارهای مشروع استفاده کنند.

۲- نهی از منکر از طریق ضرب و شتم

❓ در دوران نوجوانی که مصادف با دهه شصت بود من در بسیج محلات مشغول به خدمت بودم که در حین این انجام وظائف گاه با کسانی که از منظر ما مرتکب بزه یا منکری بودند برخورد فیزیکی می کردیم و آنها را با جلب مورد ضرب و شتم قرار می دادیم. اکنون به ایشان دسترسی ندارم آیا اموری که در آن شرایط انجام می دادیم درست بوده و اگر نه چگونه رضایت آنها را حاصل کنم؟

✍️ بدون اجازه حاکم شرع اینگونه نهی از منکر کردن برای افراد عادی جائز نیست و اگر چنین کاری کرده اید و دسترسی دارید حلیت بطلید و الا برای آن اشخاص استغفار کنید و کار خیر انجام دهید.

۳- کتک زدن بخاطر عدم رعایت حجاب

❓ اگر یکی از محارم مردی ملتزم به حجاب شرعی نباشد، آیا مرد حق دارد به خاطر این کار او را بزند، البته بعد از این که راههای مختلف زیادی را برای قانع ساختن او پیموده و نتیجه ای نگرفته است؟

✍️ زدن به منظور امر به معروف و نهی از منکر بدون اجازه حاکم شرع جایز نیست.

۴- عدم التزام مرد به حجاب شرعی همسر

❓ اگر مردی همسرش را به حجاب شرعی ملتزم نکند، آیا فاسق محسوب می شود؟

✍️ اگر نهی از منکر را ترک کند فاسق است.

۵- نهی از منکر اساتید توسط دانشجو

گاهی بعضی از اساتید زن در کلاس درس دانشجویان با لباسهای تحریک کننده حضور پیدا می کنند و دانشجویان بناچار برای دریافت درس و مطلب به او نگاه می کنند، تکلیفشان چیست؟

در این گونه موارد باید با هماهنگی مسؤولین دانشگاه جلو این گونه مسائل را گرفت تا دانشجویان به مشکل برخورد نکنند و اساتید به وظیفه شرعی خودشان عمل نمایند.

۶- قطع رابطه برای اصلاح رفتار ناشایست

آیا با اشخاصی که افعال و کردار غیر معقولانه و ناشایست دارند و با تذکر، از افعال خود دست بردار نیستند، می شود قطع رابطه نمود؟

در صورتی که قطع رابطه موجب خودداری از منکر شود لازم است.

۷- ترک کردن مجلس غیبت

اگر کسی در بین جمع، غیبت بکند و مطمئن باشیم امر به معروف و نهی از منکر در او تأثیر نمی کند، وظیفه ما چیست؟

در چنین جلسه ای شرکت نکنید.

۸- قطع رابطه خانوادگی جهت نهی از منکر

آیا قطع رابطه با اقوامی که نسبت به امور شرعی بی تفاوتند مثلاً (خمس و زکات نمی دهند) و یا امور خلاف شرع انجام می دهند و امر به معروف و نهی از منکر در آنها تأثیری ندارد جایز است؟

اگر قطع رابطه موجب بیدار شدن آنها گردد واجب است و اگر اثر منفی دارد، این کار را نکنید.

۹- تذکر به کسی که قرآن را غلط می خواند

آیا تذکر به کسی که قرآن را غلط می خواند واجب است؟

بهتر است با زبان خوب تذکر دهید.

۱۰- نهی از منکر در دانشگاهها

یکی از مسؤولین دانشگاهها به غلط امر به معروف و نهی از منکر و تذکر به دانشجویان خاطی را محدود به مسؤولین انضباطی دانشگاه می داند و به دانشجویان مؤمن میدان نمی دهد، با توجه به این مطلب وظیفه یک دانشجوی متعهد و انقلابی در این زمینه چیست؟

امر به معروف و نهی از منکر وظیفه همه مسلمانهاست و کسی نمی تواند جلوی آن را بگیرد ولی باید طوری انجام گیرد که نظم دانشگاهها و مؤسسات به هم نخورد.

۱۱- نهی از منکر در تاکسی

اگر سوار تاکسی شدیم و راننده نوار ترانه غیر مذهبی گذاشت تکلیف ما در این حال چیست؟

باید نهی از منکر کنید و اگر نمی پذیرد پیاده شوید، مگر این که عسر و حرج لازم آید.

۱۲- امر به معروف و نهی از منکر نسبت به نامحرم

❓ امر به معروف و نهی از منکر مرد نسبت به زن نامحرم، یا بالعکس چگونه باید صورت پذیرد؟

✍ باید به صورتی باشد که خلاف شرعی در آن پیش نیاید، و به زبان خوش و منطقی انجام گیرد.

۱۳- نهی از منکر شخصی که موجب اذیت و آزار دیگران می شود

❓ اگر کسی با راه رفتن یا صحبت کردن در مکان عمومی، موجب اذیت و آزار دیگران شود، چه حکمی دارد؟ بر فرض حرام بودن، آیا باید نهی از منکر کرد؟

✍ کار خلافی انجام داده، و لازم است با زبان خوش او را نهی از منکر کرد.

۱۴- پخش صدای خواننده زن در وسایل نقلیه عمومی

❓ گاهی در تاکسی یا در اتوبوسهای بین شهری صدای زن پخش می شود. در این موارد چه باید کرد؟

✍ با زبان خوب، امر به معروف و نهی از منکر نمایید تا نوار را قطع کنند و با توجه به اینکه این کار غیر قانونی است می توانید در صورت عدم توجه، به مراکز مزبور شکایت کنید.

۱۵- نهی از منکر ناصحین

❓ آیا امر به معروف و نهی از منکر توسط ناصحین مرد وابسته به ستاد اجرای امر به معروف و نهی از منکر به زنان بدحجاب مجاز است یا خیر؟ با عنایت به اینکه ناصحین زن در ستاد فعالیت دارند و امر به معروف توسط ناصحین مرد مستلزم صحبت کردن، نگاه کردن به مو یا حتی بدن زن نامحرم باشد.

✍ امر به معروف و نهی از منکر واجب کفائی است، اگر به اندازه کافی ناصح از جنس موافق باشد لزومی ندارد جنس مخالف اقدام کند.

۱۶- حکم ارشاد جاهل به حکم یا موضوع

❓ آیا ارشاد جاهل در موارد جهل به حکم واجب و در موارد جهل به موضوع جایز یا مستحب است؟

✍ در موارد جهل به حکم واجب است و در جهل به موضوع لازم نیست مگر اینکه موضوع خطرناکی باشد.

آیت الله نوری همدانی (حفظه الله)

رساله توضیح المسائل

اهمیت امر به معروف و نهی از منکر

امر به معروف و نهی از منکر در میان فرائض اسلام ، از جهت موقعیت و اهمیت دارای امتیاز مخصوصی می باشد. وجوب امر به معروف و نهی از منکر در اسلام ، مانند وجوب نماز و روزه و زکوة از ضروریات دین است کسی که از روی توجه به لوازم آن وجوب آن را انکار کند ، جزء کفار محسوب می گردد.

در این را بطله قرآن مجید م یفرماید : « وَ لَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ».

یعنی : لازم است در میان شما مسلمانان ، جماعتی به دعوت مردم به کارهای نیک و امر کردن مردم به معروف و نهی آنان از منکر قیام کنند و تنها راه فلاح و سعادت این است .

و نیز می فرماید : « كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ تَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَ تُوْمِنُونَ بِاللَّهِ » .

یعنی : شما مسلمانان به جهت اینکه به وظیفه امر به معروف و نهی از منکر قیام می کنید و ایمان به خداوند دارید ، بهترین امت های جهان می باشید.

حضرت پیغمبر اکرم (صلی الله علیه و آله) می فرمودند : « تا هنگامی که امت من امر به معروف و نهی از منکر می کنند و به یکدیگر در کارهای نیک کمک می نمایند در خیر و صلاح و خوبی خواهند زیست ، ولی همینکه این وظیفه های مهم را ترک کنند ، برکت از زندگی آنها رخت برمی بندد و بعضی بر بعض دیگر (بدان بر نیکان) مسلط می شوند و دیگر یار و یاور در آسمان و زمین پیدا نمی کنند. »

و نیز فرمودند : « هنگامی که امت من انجام وظیفه امر به معروف و نهی از منکر را به یکدیگر حواله کنند (یعنی هر یک از ادای این وظیفه مهم شانه خالی کرده بگویند که این وظیفه را دیگری باید انجام بدهد) باید منتظر حوادث ناگوار و عذاب الهی باشند » .

و نیز حضرتش فرمودند : « خداوند مؤمن ضعیفی را که دین ندارد ، دشمن می دارد . » از آن حضرت پرسیدند : « مؤمن ضعیفی که دین ندارد ، کیست ؟ » در پاسخ فرمودند : « کسی است که نهی از منکر نم یکنند » .

حضرت امیرمؤمنان (علیه السلام) در یکی از خطبه هایی که خواندند فرمود : « علّت هلاکت ملت های پیشین و نزول عقوبت های خداوند بر آنها ، این بود که به انجام معصیت ها اقدام می کردند و علما و متدینین آنها ، نهی از منکر نمی نمودند . بنابر این شما ملت مسلمان از این جریانها عبرت بگیرید و یکدیگر را به انجام کارهای نیک وادار کنید و جلو انجام منکرات را بگیرید

حضرت صادق (علیه السلام) فرمودند : مردی از قبیله ختم به محضر حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) شرفیات گردید و پرسید : « با فضیلت ترین اعمال در اسلام کدام است ؟ »

حضرتش پاسخ داد که : « ایمان به خداوند متعال » .

پرسید : « بعد از آن چه عملی بافضیلت تر است ؟ »

فرمود : « صَلَّۀ اِرحام » (ارتباط با خویشاوندان)

سؤال کرد : « از آن پس چه عملی افضل است ؟ »

فرمود : « امر به معروف ونهی از منکر »

سپس پرسید : « کدام عمل در پیشگاه خداوند مبعوض ترین اعمال است ؟ »

حضرتش در پاسخ فرمود : « برای خداوند شریک قرار دادن » .

سؤال کرد : « بعد از آن کدام عمل مبعوض تر است ؟ »

فرمود : « امر به معروف و نهی از منکر »

حضرت امیر مؤمنان (علیه السّلام) مردم را در رابطه با انجام این با انجام این دو وظیفه بر چهار دسته تقسیم نموده فرمودند :

۱- برخی از افراد منکر را با دست و زبان و دل خود انکار می کنند . این قبیل افراد خصلت های خیر و نیکو را بسرحّد کمال رسانیده اند .

۲- بعضی از اشخاص منکر را با زبان و دل خود انکار می کنند ولی در عمل برای جلوگیری از آن به فعالیت نمی پردازند . این نوع اشخاص دو خصلت از خصلت های خیر را انجام داده ، ولی یکی از آنها را (که فعالیت عملی برای جلوگیری از منکر است) ضایع گذشته اند .

۳- بعضی از افراد فقیر دل خود از منکرات بیزارند ، ولی با زبان و دست خود برای جلوگیری از منکر اقدام نمی کنند . این قبیل افراد دو خصلت شرافتمند را ضایع گذاشته و تنها به یک خصلت اکتفا می کنند .

۴- دسته ای از افراد بطورکلی در برابر منکرات و معاصی که می بینند بی تفاوت می باشند ، نه با دل و نه با زبان و نه با دست خود به جلوگیری از منکر نمی پردازند ، اینها هر چند در ظاهر به نام انسانهای زنده نَفَس می کشند ، ولی در حقیقت مردگانی هستند .

بعد از آن فرمود : « تمام اعمال نیک ، حتّی جهاد در راه خدا در مقایسه با امر به معروف ونهی از منکر ، مانند قطره ای در برابر دریای خروشان می باشند » . (در این مورد باید بدانیم که رجحان وفضیلت امر به معروف و نهی از منکر حتّی از جهاد ، از این نظر است که ریشه و اساس جهاد نیز امر به معروف ویهی از منکر است زیرا اگر حرکت امر به معروف ونهی از منکر در میان ملّت اسلامی خاموش شود جهاد که اساس عزّت وعظمت اسلام است نیز تعطیل خواهد شد) .

بعد از آن افزودند که : « با فضیلت ترین امر به معروف ونهی از منکر آن است که یک فرد با ایمان رویا روی سلطان جبار وستمگر با کمال شهامت بایستد واین وظیفه را به انجام برساند » .

حضرت باقر (علیه السّلام) فرمودند : « امر به معروف ونهی از منکر ، راه پیغمبران وصالحان روی زمین است ، این فریضه ، فریضه بزرگی اسن که فرائض دیگر تنها در سایه آن برپا می گردند ، تنها این فریضه است که امنیت بخش راهها و رَوشهای زندگش است ، جلیبت کسبها و کارها و ادای حقوق فردی و اجتماعی در پرتو آن صورت می گیرد و در سایه این فریضه ، زمین ها آباد می شود و از دشمنان اسلام انتقام گرفته می شود و از رشد لآنها جلوگیری به

عمل مي آيد و در راستاي اين فريضة الهي تمام كارها براساس عدل انجام و روبراه مي شود و تا اين چراغ در جامع اسلامي روشن است ظلمي د رهيچ بُعدي نمي تواند عَرَضِ اندام كند .

معناي معروف و منكر

« معروف » يعني كار نيكي كه عقل خوبي آن ر ادرك مي كند و يا شرع مقدّس ما را ب هخوب بودن آن راهنمايي كرده است و « منكر » يعني كار بد و ناپسند كه عقل بد بودن آن را درك مي كند و يا شارع اقدس ما را از ناپسند بودن آن آگاه نموده است . بنا بر اين هر دو (معروف و منكر) داراي مفهوم گسترده اي مي باشند بطوري كه در صحنه زندگي انسانها ، كليّة آنچه كه نيك و مستحسن است اعم از امور فرهنگي ، اعتقادي ، اقتصادي ، عبادي ، اخلاقي ، سياسي ، جسمي ، رواني ، فردي و اجتماعي ، مشمول معروف و كليّة آنچه كه ناپسند و داراي عواقب و آثار نامطلوب است ، چه فرهنگي و چه اقتصادي ، چه سياسي ، چه رواني ، و چه جسمي و چه فردي و چه اجتماعي همه و همه ، مشمول منكر مي باشند .

امر و نهي دراي مراتبي است

امر به معروف به معناي وادار ساختن افراد به هر وسيله اي كه باشد ، گفتار يا عمل (به اشكالي كه از موازين اسلام بدست مي آيد) به كارهاي نيك اعم از اينكه آن معروف در حال فعلي انجام بگيرد يا فعلاً مقدّماتي را فراهم نمايند و زمينه هايي را بوجود بياورند كه موجب تحقّق معروف در آينده شود ، بطوريكه اگر اين مقدّمات امروز انجام نمي شود ، در آينده آن معروف بوجود نمي آيد .

و نهي از منكر يعني جلوگيري از كارهاي بد به هر شكلي كه بايد اعم از اينكه جلو ادامه آن منكري كه هم اکنون واقع شده است را بگيرد و مانع ادامه آن گردند يا جلو آن منكري كه فعلاً در شُرّف وقوع است گرفته شود يا زمينه اي بوجود بياورد و مقدّماتي را ترتيب بدهند كه مانع وجود منكر در آينده شود بطريقه اين مقدّمات اگر فعلاً انجام نم گرفت و اين زمينه سازيها نبود آن منكر در آينده تحقق پيدا مي كرد .

گسترده گي امر به معروف و نهي از منكر

بنا بر توضيحي كه درباره معناي معروف و منكر داده شد و همچنين توضيحي كه در رابطه با معناي امر به معروف ونهي از منكر داديم ، وسعت و گسترده گي اين دو فريضة الهي روشن مي شود ، يعني : آموزش بي سوادان و نادانان ، آگاه كردن غافلان ، راهنمايي گمراهان ، پاكسازي و تهذيب اخلاق انسانها ، موعظه ، ارشاد ، پند و تذكّر ، تأسيس مدارس اسلامي ، ساختن و تعمير مساجد و مراكز تعليم و ترتيب با برنامه هاي منظم ديني ، ايجاد محيط مساعد و جَوّ خوب اقدام به ترتيب كودكان و نوجوانان تأسيس مراكز اداره و تبليت سالم براي كارهاي يتيمان ، تاليف كتابهاي سودمند در سطوح مختلف ، نوشتن مقالات مفيد و چاپ و نشر آنها ، بيدار ساختن ملت ها و توضيح نقشه ها و ترفندهاي استعمار براي آنها و راهنمايي آنها ب راههاي نجات از اين دامها ، تشكيل سمينارها و كنفرانسها ي مفيد و آگاهي بخش ، آماده كردن علمي و عملي نيروها براي تبليغ و نشر معارف اسلامي ، صرف اموال و اوقات و تحمّل رنجه و زيانها و در راه اهداف مذكوره ، همه و همه از شاخه هاي امر به معروف است (هر چند در بعضي از اين موارد وجوب و در برخي مستحبّ است) .

چنانچه منع و جلوگیری از تأسیس مراکز فحشاء و فساد از هر راه ممکن و تخریب و بهم زدن آن مراکز پس از تشکیل شدن ، جلوگیری از بوجود آمدن جَوّ و محیط ناسالم ، پاسخ صحیح به مکتب های باطل و بی اساس و همچنین پاسخ به تبلیغات وسیعی که استعمار برای جلوگیری از نشر اسلام بوجود می آورد ، ردّ کتابها و مقالات گمراه کننده و منع از انتشار آنها و رو در رویی با جَبّاران و طاغوتها در هر عصر و زمان و مبارزه برای جلوگیری از نفوذ ظلم و ستم آنها و مجهّز ساختن نیروهای مادّی و معنوی در راه نابود ساختن هرگونه عوامل استعمار و استثمار و جلوگیری از گسترش آنها و تأسیس مراکز آموزشی و اجتماعی اسلامی به منظور جلوگیری از توجّه انسانها به مراکز آموزشی و اجتماعی دشمنان اسلام همه و همه از شاخه های نهی از منکر است (هر چند در برخی از این موارد وجوب و در بعضی استحباب حکمفرما است) .

اکنون مطالبی را که ذکر شد با ذکر مثالی توضیح می دهیم :

و ادار ساختن افراد به قرائت قرآن ۲ مرحله دارد :

۱- افراد را فعلاً و ادار به قرائت قرآن نمایم .

۲- مقدّماتی ترتیب بدهیم و مسائلی بوجود بیاوریم که همه را با سواد کنیم تا قرآن را قرائت کنند .

معلوم است که در مرحله اوّل فقط با سوادهای فعلی قرآن خواهند خواند ، ولی در مرحله دوّم همه افراد جامعه اسلامی قرائت قرآن خواهند کرد .

منظور ما این نیست که امر به معروف با معنای وسیعی که (برای امر و همچنین معروف) گفته شد در کلیّۀ معروف ها شامل هر دو مرحله است و نباید آن را در مرحله اوّل محصور بدانیم .

درباره نهی از منکر نیز همین دو مرحله وجود دارد :

۱- جلو افرادی که فعلاً اشتغال به انجام منکری دارند را بگیریم .

۲- مقدّماتی ترتیب بدهیم و وسائل و تجهیزات را بوجود بیاوریم که اصلاً زمینه و امکانی برای انجام منکر بوجود نیاید .

روشن است که هر دو مرحله باید مورد نظر باشد و هرگز محصور در مرحله اوّل نباید باشد و اظهر آن است که هر یک از این دو فریضه امر به معروف و نهی از منکر نسبت به مرحله اوّل واجب کفایی است که در صورت اقدام عدّه ای که با قیام آنها آن معروف انجام می گیرد و آن منکر رایج ترک می شود از بقیّه افراد ساقط می شود و امّا نسبت به مرحله دوّم با آن گستردگی که ذکر گردید ، واجب عینی است و بر همه افراد لازم است که در محدوده قدرت و امکانات خود در این راه گام بردارند و به وظیفه خود عمل نمایند .

آثار و عواقبی که در احادیث اهل بیت عصمت (علیهم السّلام) برای امر به معروف و نهی از منکر ذکر شده است ، از قبیل اینکه این فریضه امنیّت بخش راهها و روشهای زندگی و موجب حلال شدن همه کسبها و کارها و ادای حقوق فردی و اجتماعی و آباد شدن زمینها و جلوگیری از رشد قدرت دشمنان اسلام و انجام یافتن کلیّه کارها بر اساس عدل و رو براه شده همه کارها بر اساس موازین اسلامی است ؛ بهترین گواه است که فریضه امر به معروف و نهی از منکر با همان گستردگی که ذکر گردید ، مورد نظر حضرت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) و ائمه اطهار (علیهم السّلام) است و نباید آنرا در قالب محدودی محصور نمود ، از خداوند متعال توفیق عمل به این وظیفه را مسألت می نمایم .

امر به معروف ونهي از منکر

(مسأله ۲۷۸۴) امر به معروف و نهی از منکر با شرائطي که ذکر خواهد شد واجب است ، و ترک آن معصیت است ، و در مستحبات و مکروهات امر و نهی ، مستحب است.

(مسأله ۲۷۸۵) امر به معروف و نهی از منکر واجب کفائي مي باشد و در صورتي که بعضي از مکلفين قيام به آن بکنند از ديگران ساقط است ، و اگر اقامه معروف و جلوگیری از منکر موقوف بر اجتماع جمعي از مکلف باشد ، واجب است اجتماع کنند.

(مسأله ۲۷۸۶) اگر بعضي امر ئ نهی کنند و مؤثر نشود و بعض ديگر احتمال بدهند که امر آنها يا نهی آنها مؤثر است واجب است امر و نهی کنند.

(مسأله ۲۷۸۷) بيان مسأله شرعيه کفايت نمي کند در امر به معروف و نهی از منکر بلکه بايد مکلف امر و نهی کند.

(مسأله ۲۷۸۸) در امر به معروف و نهی از منکر قصد قربت معتبر نيست ، بلکه مقصود اقامه واجب و جلوگیری از حرام است.

شرایط امر به معروف ونهي از منکر

(مسأله ۲۷۸۹) چند چيز شرط است در واجب بودن امر به معروف و نهی از منکر :

اول : آنکه کسي که مي خواهد امر و نهی کند ، بداند که آنچه شخص مکلف بجا نمي آورد واجب است بجا آورد ، و آنچه بجا مي آورد بايد ترک کند و بر کسي که معروف و منکر را نمي داند واجب نيست .

دوم : آنکه احتمال بدهد امر و نهی او تأثير مي کند ، پس اگر بداند اثر نمي کند واجب نيست .

سوم : آنکه بداند شخص معصيت خود را تکرار کند ، پس اگر بداند يا گمان کند يا احتمال صحيح بدهد که تکرار نمي کند ، واجب نيست .

چهارم : آنکه در امر و نهی مفسده اي نباشد ، پس اگر بداند يا گمان کند که اگر امر يا نهی کند ، ضرر جاني يا عשרضي و آبروئي يا مالي قابل توجه به او مي رسد واجب نيست ، بلکه اگر احتمال صحيح بدهد که از آن ترس ضررهاي مذکور را پيدا کند واجب نيست ، بلکه اگر بترسد که ضرري متعلقان او مي شود واجب نيست ، بلکه با احتمال وقوع ضرر جاني يا عِرضي و آبروئي يا مالي موجب حَرَج بر بعضي مؤمنين ، واجب نمي شود بلکه در بسياري از موارد حرام است .

(مسأله ۲۷۹۰) اگر معروف يا منکر از اموري باشد که شارع مقدس به آن اهميت زياد مي دهد مثل اصول دين يامذهب و حفظ قرآن مجيد وحفظ عقايد مسلمانان يا احکام ضروريه ، بايد ملاحظه اهميت شود ، و مجرد ضرر ، موجب واجب نبودن نمي شود ، پس اگر توقف داشته باشد ، حفظ عقائد مسلمانان يا حفظ احکام ضروريه اسلام بر بذل جان و مال ، واجب است بذل آن

(مسأله ۲۷۹۱) اگر بدعتي در اسلام واقع شود ، مثل منكراتي که دولتهاي جائر انجام مي دهند به اسم دين مبين اسلام ، واجب است خصوصاً بر علماء اسلام اظهار حق وانکار باطل ، و اگر سکوت علماء اعلام موجب هتک مقام علم

و موجب اسائه ظنّ به علماء اسلام شود واجب است اظهار حق به هر نحوي که ممکن است اگر چه بدانند تأثیر نمي کند .

(مسأله ۲۷۹۲) اگر احتمال صحيح داده شود که سکوت موجب آن مي شود منکري معروف شود يا معروفی منکر شود بر علماء اعلام اظهار حق واعلام آن ، و جایز نیست سکوت .

(مسأله ۲۷۹۳) اگر سکوت علماء اعلام موجب تقویت ظالم شود يا موجب تأیید او گردد يا موجب جرأت او شود بر سایر محرمات ، واجب است اظهار حق وانکار باطل ، اگر چه تأثیر فعلی نداشته باشد .

(مسأله ۲۷۹۴) اگر سکوت علماء اعلام باشد که مردم به آنها بدگمان شوند و آنها را متهم کنند به سازش با دستگاه ظلم ، واجب است اظهار حق وانکار باطل ، اگر چه بدانند جلوگیری از محرم نمی شود و اظهار آنها اثری برای رفع ظلم ندارد .

مراتب امر به معروف ونهی از منکر

(مسأله ۲۷۹۵) برای امر به معروف ونهی از منکر مراتبی است ، و جایز نیست با احتمال حاصل شدن مقصود از مرتبه پائین، به مراتب دیگر عمل شود .

(مسأله ۲۷۹۶) مرتبه اول آنکه با شخص معصیت کار طوری عمل شود که بفهمد برای ارتکاب او به معصیت این نحو عمل با او شده است ، مثل اینکه از او رو برگرداند ، یا با چهره عبوس یا او ملاقات کند ، یا ترک مراده با او کند و از او اعراض کند به نحوی که معلوم شود این امور برای آن است که او ترک معصیت کند .

(مسأله ۲۷۹۷) اگر در این مرتبه درجانی باشد لازم است با احتمال تأثیر درجه خفیف تر ، به همان اکتفا کند . مثلاً اگر احتمال میدهد که با تکلم با او ، مقصود حاصل می شود ، به همان اکتفا کند و به درجه بالاتر ، عمل نکند ، خصوصاً اگر طرف شخصی است که این نحو عمل موجب هتک او می شود .

(مسأله ۲۷۹۸) اگر اعراض نمودن و ترک معاشرت با معصیت کار موجب تخفیف معصیت می شود با احتمال بدهد که موجب تخفیف می شود ، واجب است اگر چه بدانند موجب ترک بکلی نمی شود ، و این امر در صورتی است که با مراتب دیگر ، نتواند از معصیت جلوگیری کند .

(مسأله ۲۷۹۹) اگر علماء اعلام احتمال بدهند که اعراض از ظلمه و سلاطین جور ، موجب تخفیف ظلم آنها می شود ، واجب است اعراض کنند از آنها و به ملت مسلمان بفهمانند اعراض خود را .

(مسأله ۲۸۰۰) مرتبه دوم از امر به معروف ونهی از منکر ، امر ونهی به زبان است ، پس با احتمال تأثیر و حصول سایر شرایط گذشته ، واجب است اهل معصیت را نهی کنند ، و تارک واجب را امر کنند به آوردن واجب .

(مسأله ۲۸۰۱) اگر احتمال بدهد که با موعظه ونصیحت ، معصیت کار ترک می کند معصیت را ، لازم است اکتفا به آن ، و نباید از آن تجاوز کند .

(مسأله ۲۸۰۲) اگر می داند که نصیحت تأثیر ندارد ، واجب است با احتمال تأثیر امر ونهی الزامی کند ، اگر تأثیر نمی کند مگر با تشدید در گفتار و تهدید بر مخالفت ، لازم است لکن باید از دروغ و معصیت دیگر احتراز شود .

(مسأله ۲۸۰۳) جایز نیست برای جلوگیری از معصیت ، ارتکاب معصیت مثل فحش و دروغ و اهانت ، مگر آنکه معصیت ، از چیزهائی باشد که مورد اهتمام شارع مقدّس باشد و راضی نباشد به آن به هیچ وجه ، قتل نفس محترمه ، در این صورت باید جلوگیری کند به هر نحو ممکن است .

(مسأله ۲۸۰۴) اگر عاصی ترک معصیت نمی کند مگر به جمع مابین مرتبة اولی و ثانیه از انکار ، واجب است جمع به اینکه هم از او اعراض کند ، و ترک معاشرت نماید و با چهره عبوس با او ملاقات کند ، و هم او را امر به معروف کند لفظاً و نهی کند لفظاً .

(مسأله ۲۸۰۵) مرتبة سوّم توّسل به زور و جبر است ، پس اگر بداند یا اطمینان داشته باشد که ترک منکر نمی کند یا واجب را بجا نمی آورد مگر با اعمال زور و جبر ، واجب است لکن باید تجاوز از قدر لازم نکند .

(مسأله ۲۸۰۶) اگر ممکن شود جلوگیری از معصیت ، به اینکه بین شخص و معصیت حائل شود و با این نحو مانع از معصیت شود ، لازم است اقتصار به آن اگر محذور آن کمتر از چیزهای دیگر باشد .

(مسأله ۲۸۰۷) اگر جلوگیری از معصیت توقّف داشته باشد بر اینکه دست معصیت کار را بگیرد یا او را از محلّ معصیت بیرون کند یا در آلتی که به آن معصیت می کند تصرّف کند جایز است ، بلکه واجب است عمل کند .

(مسأله ۲۸۰۸) جایز نیست اموال محترمة معصیت کار را تلف کند ، مگر آنکه لازمة جلوگیری از معصیت باشد ، در این صورت اگر تلف کند ضامن نیست ظاهراً ، و در غیر این صورت ، ضامن و معصیت کار است .

(مسأله ۲۸۰۹) اگر جلوگیری از معصیت توقّف داشته باشد بر حبس نمودن معصیت کار ، در محلّی یا مانع نمودن از آنکه به محلّی وارد شود ، واجب است ، با مراعات مقدار لازم و تجاوز ننمودن از آن .

(مسأله ۲۸۱۰) اگر توقّف داشته باشد جلوگیری از معصیت ، بر کتک زدن و سخت گرفتن بر شخص معصیت کار ، و در مضیقه قرار دادن او جایز است ، لکن لازم است مراعات شود که زیاده روی نشود ، و بهتر آن است که در این امر و نظیر آن اجازه از مجتهد جامع الشرائط گرفته شود .

(مسأله ۲۸۱۱) اگر جلوگیری از منکرات و اقامة واجبات موقوف باشد بر جرح و قتل ، جائز نیست مگر به اذن جامع الشرائط با حصول و شرائط آن .

(مسأله ۲۸۱۲) اگر منکر از اموری است که شارع افدّس به آن اهتمام می دهد و راضی نیست به وقوع آن به هیچ وجه ، جایز است دفع آن به هر نحو ممکن باشد ، مثلاً اگر کسی خواست یک شخص را که جایز القتل نیست بکشد باید از او جلوگیری کرد ، و اگر ممکن نیست دفاع از قتل مظلوم مگر به قتل ظالم ، جائز است بلکه واجب است ، و لازم نیست از مجتهد اذن حاصل نماید . لکن باید مراعات شود که در صورت امکان جلوگیری به نحو دیگری که به قتل منجر نشود به آن نحو عمل کند ، و اگر از حدّ لازم تجاوز کند معصیت کار و احکام متعدّی بر او جاری خواهد بود .

آیت الله وحید خراسانی (حفظه الله)

رساله توضیح المسائل

«احکام امر به معروف و نهی از منکر»

از بزرگترین واجبات بر مکلفین امر به معروف و نهی از منکر است.

خداوند متعال می فرماید: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ)، (و مردان و زنان مؤمن، بعضی از ایشان دوستان بعضی دیگر هستند، امر می کنند به معروف و نهی می کنند از منکر).

امر به معروف و نهی از منکر راه انبیای خداست، و به این فریضه الهیه، بقیه فرایض و مقررات دین اجرا می شود، و کسب و کار حلال، و امنیت جان و عرض و مال مردم حفظ، و حقّ به حقّ دار می رسد، و زمین از لوّث منکرات و بدیها تطهیر و به معروف و خوبیها آباد می شود.

و به روایتی از امام ششم (علیه السلام) اکتفا می شود که فرمود: «رسول خدا (صلی الله علیه وآله وسلم) فرمود: چگونه است حال شما، زمانی که زنان شما فاسد، و جوانان شما فاسق شوند، و حال آن که امر به معروف و نهی از منکر نکرده اید؟

گفته شد: چنان خواهد شد یا رسول الله؟

فرمود: بلی، و بدتر از آن هم خواهد شد، چگونه است حال شما، زمانی که امر کنید به منکر، و نهی کنید از معروف؟ گفته شد: یا رسول الله چنان خواهد شد؟

فرمود: بلی، و بدتر از آن هم خواهد شد، چگونه است حال شما زمانی که معروف را منکر و منکر را معروف ببینید!»
مسئله ۲۰۶۸ - امر به معروف و نهی از منکر با شرایطی که بیان می شود، واجب کفایی است، به این معنی که اگر به مقدار کافی کسانی این وظیفه را انجام دادند از دیگران تکلیف ساقط می شود، و گرنه همه گناهکارند.

مسئله ۲۰۶۹ - وجوب امر به معروف و نهی از منکر مشروط به شرایطی است:

(اول) آن که امر کننده به معروف و نهی کننده از منکر، عالم به معروف و منکر باشد، پس جاهل به معروف و منکر نباید متصدی امر و نهی شود، و امر و نهی جاهل به معروف و منکر، خود منکری است که باید از آن نهی شود.
(دوم) آن که احتمال تأثیر بدهد، و اگر بداند تارك معروف و فاعل منکر، به امر و نهی ترتیب اثر نمی دهد، واجب نیست.

(سوم) آن که تارك معروف، و فاعل منکر، از ترك و فعل منصرف نباشد، ولی اگر برایش انصراف حاصل شده باشد، یا احتمال انصراف باشد، واجب نیست.

(چهارم) آن که در ترك معروف و فعل منکر معذور نباشد، و معذور مثل آن است که مقلّد کسی باشد که آن فعل را واجب یا حرام نمی داند، هرچند به حسب اجتهاد یا تقلید آمر یا ناهی - امر کننده و نهی کننده - واجب و حرام باشد.

(پنجم) آن که اگر نداند امر و نهی او تأثیر می کند، ضرری - از امر و نهی او - بر جان یا عرض یا مال مسلمانی وارد نشود، و اگر بداند تأثیر می کند، باید اهمّ و مهم را ملاحظه نماید، پس چنانچه امر به معروف و نهی از منکر - از جهت اهمیت فعل معروف و ترك منکر - شرعاً اهمّ از آن ضرر باشد، وجوب امر به معروف و نهی از منکر ساقط نمی شود.

مسأله ۲۰۷۰ - هر گاه شرایط وجوب امر به معروف و نهی از منکر، برای مکلف - به علم یا اطمینان - ثابت شد، امر به معروف و نهی از منکر واجب می شود، و اگر وجود یکی از شرایط مشکوک باشد واجب نیست.

مسأله ۲۰۷۱ - اگر تارك معروف و فاعل منکر ادّعا کند که در ترك و فعل عذر شرعی دارد، امر و نهی واجب نیست.

مسأله ۲۰۷۲ - بر هر مسلمانی واجب است از بدعت گذاران در دین، و کسانی که موجب افساد در دین و تزلزل عقاید حقّه هستند، اظهار براءت و بیزاری کند، و دیگران را از فتنه و فساد آنان بر حذر دارد.

مسأله ۲۰۷۳ - سرکشی کردن به خانه دیگران و تجسّس برای اطلاع از ترك معروف و فعل منکر جایز نیست.

مسأله ۲۰۷۴ - امر به معروف و نهی از منکر، در مواردی که برای امر کننده و نهی کننده موجب حرج و مشقّت غیر قابل تحمّل از نظر عرف باشد، واجب نیست، مگر در اموری که اهمیت آنها در شرع مقدّس به مرتبه ای باشد که تکلیف به آنها به واسطه حرج رفع نشود، مانند حفظ دین و نفوس مسلمین.

مسأله ۲۰۷۵ - بر هر مکلفی به مقتضای فرمان خداوند متعال (**يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْجِبَارَةُ**) (ای کسانی که ایمان آورده اید، نگهدارید خود را و اهل خود را از آتشی که آتش افروز آن مردم و سنگ است)، واجب موکّد است که اهل خود را امر به معروف و نهی از منکر کند، و به آنچه خود را به آن امر می کند، آنان را امر کند، و از آنچه خود را نهی می کند، آنان را نهی نماید.

مسأله ۲۰۷۶ - بر هر مکلفی واجب است که به قلب خود، از منکر کراهت داشته باشد، هرچند نتواند از آن جلوگیری نماید.

و در مقام امر به معروف و نهی از منکر، اوّل به اظهار کراهت قلبی، هر چند به ترك معاشرت با تارك معروف و فاعل منکر، و به وسیله زبان به موعظه و نصیحت، و بیان ثواب معروف و عذاب منکر، او را وادار به معروف نماید، و از منکر باز دارد.

و اگر این دو اثر نکرد، و جلوگیری متوقّف بر زدن بود، باید به گونه ای باشد که موجب دیه و قصاص نشود، و گرنه، چنانچه - مثلاً - موجب به جراحی شود، در صورتی که به عمد باشد، مجروح می تواند قصاص کند و اگر از روی خطا باشد، می تواند دیه بگیرد.

مسأله ۲۰۷۷ - وظیفه آمر به معروف و ناهی از منکر آن است که در امر به معروف و نهی از منکر غرض شارع مقدّس را - که ارشاد گمراه و اصلاح فاسد است - در نظر داشته باشد، و این مهمّ حاصل نمی شود، مگر به آن که مبتلا به گناه را مانند عضو فاسد پیکر خود بداند، و همچنان که به علاج پاره تن خود می پردازد، به معالجه مبتلایان به مفاسد و امراض روحی پردازد، و آمر به معروف و ناهی از منکر نباید غفلت کند که شاید در صحیفه عمل آن گناهکار حسنه ای باشد که خدا او را به آن ببخشد، و در دفتر عمل خودش سیئه ای باشد که او را به آن مؤاخذه کند.

مسأله ۲۰۷۸ - امر به معروف در مستحبات مستحبّ است.

آیت الله وحید خراسانی (حفظه الله)

استفتائات

وجوب كفائی امر به معروف و نهی از منکر

سوال ۲۵۷ : اگر شخصی امر منکری را انجام داده و شخصی او را از این کار نهی کرده، آیا بازهم بر ما واجب است که امر به معروف و نهی از منکر نمائیم؟

امر به معروف و نهی از منکر واجب كفائی است و اگر یک نفر اقدام به آن بنماید، تکلیف از دیگران ساقط می‌شود.

شرائط وجوب امر به معروف و نهی از منکر

سوال ۲۵۸ : کسی که می‌خواهد امر به معروف و نهی از منکر نماید چه شرائطی باید داشته باشد؟

باید پنج شرط داشته باشد: اول: معروف و منکر را بشناسد و جاهل به معروف و منکر نباید متصدی امر و نهی شود. دوم: اینکه احتمال تأثیر بدهد و اگر بداند تارک معروف و فاعل منکر به امر و نهی ترتیب اثر نمی‌دهد واجب نیست. سوم: اینکه کسی که معروف را ترک کرده یا منکر را مرتکب شده از ترک معروف و فعل منکر منصرف نشده باشد، ولی اگر برایش انصراف حاصل شده باشد، یا احتمال بدهیم که از ترک معروف و فعل منکر منصرف و یا پشیمان شده است، امر او به معروف یا نهی او از منکر واجب نیست. چهارم: اینکه در ترک معروف و ارتکاب منکر معذور نباشد، ولی اگر معذور باشد مثل اینکه مقلد کسی باشد که آن فعل را واجب یا حرام نمی‌داند، هرچند به حسب اجتهاد یا تقلید امر کننده یا نهی کننده واجب یا حرام باشد در این صورت امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست. پنجم: اینکه از امر و نهی، ضرری بر جان یا عرض یا مال خودش یا مسلمانی وارد نشود، و همچنین اگر احتمال چنین ضرری را بدهد و این احتمال مورد اعتناء بوده و نزد عقلا موجب خوف از ضرر باشد، در این صورت امر به معروف و نهی از منکر واجب نیست، البته باید اهمیت معروف و منکر ملاحظه گردد، لذا چنانچه امر به معروف و نهی از منکر (از جهت اهمیت فعل معروف و ترک منکر) شرعاً مهمتر از آن ضرر باشد، وجوب امر به معروف و نهی از منکر ساقط نمی‌شود.